

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра туризму та економіки

«Допущено до захисту»
 Завідувач кафедри
 _____ Казаков В.Л.
 « _____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
 « _____ » _____ 2024 р.

**ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТА СОЛІДАРНИЙ ТУРИЗМ ПРИФРОНТОВИХ
 РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота здобувача освіти
 групи _____ ТУР-20
 (шифр групи)

першого (бакалаврського) рівня
 спеціальності 242 Туризм

Василенко Анастасії Іванівни

Керівник к.геогр.н., доцент

Пацюк В.С.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____
 (підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
 (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Василенко Анастасія Іванівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТА СОЛІДАРНОГО ТУРИЗМУ	8
1.1. Вплив військової діяльності на туризм в Україні.....	8
1.2. Волонтерський та солідарний туризм як нові напрями туристичного ринку України.....	13
1.3. Тенденції розвитку волонтерського та солідарного туризму в Україні.....	23
РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТА СОЛІДАРНОГО ТУРИЗМУ В ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	30
2.1. Прифронтові регіони України як перспективні території з розвитку волонтерського та солідарного туризму.....	30
2.2. Розробка турів волонтерського та солідарного туризму в прифронтових регіонах та обґрунтування їх доцільності.....	33
2.3. Рекомендації щодо активізації волонтерського та солідарного туризму в прифронтових регіонах.....	40
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТКИ	53
Додаток А.....	53
Додаток Б.....	54
Додаток В.....	56
Додаток Г.....	57
Додаток Д.....	58
Додаток Е.....	60
Додаток Ж.....	61
Додаток З.....	62

Додаток К.....	63
Додаток Л.....	64
Додаток М.....	65
Додаток Н.....	66
Додаток П.....	69
Додаток Р.....	77
Додаток С.....	72
Додаток Т.....	74

ВСТУП

Туризм як вид відпочинку зазвичай асоціюється з безтурботними поїздками до інших міст, далеких країв, під час яких люди хочуть відволіктися від повсякденної рутини і добре та весело провести вільний час. На жаль, події останніх років в світі, починаючи з пандемії коронавірусу і враховуючи поточні воєнні дії в Україні негативно вплинули на дану сферу діяльності, змусивши змістити ключові вектори у бік соціально та екологічно відповідальних подорожей. Як заявив Генеральний секретар ЮНВТО Зураб Пололікашвілі: «У час, коли дипломатія відійшла на другий план, цінності туризму, який є основою миру та солідарності, є життєво важливими як ніколи» [28]. На тлі подій у світі набувають актуальності подорожі у форматі волонтерського та солідарного туризму.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що саме солідарний туризм розглядається як ключовий для нашої країни в повоєнний період, тоді як волонтерський туризм вже нині має суттєве значення. Особливо знаковими волонтерський та солідарний туризм є для прифронтових територій України, які найбільше страждають від військового вторгнення та мають велику кількість місць пам'яті. Прифронтові громади потребуватимуть підтримки розвитку туризму у повоєнний час, однак теоретичну та практичну підґрунтя для подальшого розвитку туризму необхідно закладати вже нині.

Метою даного дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад волонтерського та солідарного туризму та розробка прикладних рекомендацій щодо їх становлення в прифронтових регіонах України.

Реалізація даної мети потребувала вирішення низки *завдань*:

- дослідити та вдосконалити теоретичне підґрунтя волонтерського та солідарного туризму та проаналізувати їх специфіку;
- виявити тенденції розвитку волонтерського та солідарного туризму в Україні;

- проаналізувати перспективи прифронтових регіонів для розвитку туристичної сфери;

- розробити туристичну пропозицію волонтерської та солідарної тематики для прифронтових регіонів України;

- надати рекомендації щодо подальшої організації волонтерського та солідарного в Україні та на її прифронтових територіях.

Об'єктом дослідження є волонтерський та солідарний туризм як інноваційні форми організації туристичних подорожей в Україні.

Предмет дослідження: теоретичні засади становлення волонтерського та солідарного туризму, перспективи розвитку даних видів туризму на прифронтових територіях України, особливості організації подорожей даної тематики та формулювання подальших орієнтирів розвитку на прикладі прифронтового Криворізького регіону.

Теоретична база дослідження. Тематиці волонтерства в Україні присвячена достатньо фундаментальних досліджень, зокрема, монографія П. Горінова та Р. Драпушко «Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження» [36], кандидатські дисертації В. Сірко «Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні» [59], О. Проценко «Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації» [55], В. Вашкович «Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави» [31], І. Юрченко «Інституціоналізація волонтерського руху в Україні» [66]. Однак в процесі дослідження не виявлено дисертаційних досліджень саме на тему волонтерського туризму, тоді як вже достатньо багато різноманітних публікацій, в тому числі і фахових на дану тематику.

Безпосередньо феномен волонтерського туризму вивчали зарубіжні дослідники С. Вірінг, Н. Гард МакГі, Йі Ванг, М. Калланан, С. Томас, К. Картер, С. Браун, Дж. Батчер, П. Сміт, Х.Л. Сін, М. Мостафанежад. Доробок вітчизняних авторів з даної проблематики поки менш вагомий, однак спостерігається значне зростання висвітлення даної проблематики за останні

десять років. Досить змістовні дослідження в даному контексті провели І. Смірнов, О. Любіцева, В. Кіптенко, М. Растрова, О. Долинська, І. Кирилюк, Л. Швертко, М. Геваковська, В. Бойко, Д. Каднічанський, О. Халілова.

У процесі виконання досліджень використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні **методи**: *теоретичного узагальнення* – для висвітлення сутності та теоретичних аспектів організації волонтерського та солідарного туризму шляхом дослідження джерел із використанням елементів *аналізу, синтезу; системний та комплексний аналізи* – для розкриття волонтерського та солідарного туризму як багатогранного явища; *компаративний аналіз* (для виявлення спільних та відмінних рис волонтерського та солідарного туризму); *метод логічного, графічного та табличного відображення даних* (для наочного подання результатів дослідження та формулювання висновків); *метод анкетування* (для отримання інформації щодо якості наданих в процесі реалізації волонтерського екскурсійного маршруту послуг; *бальної оцінки* (для оцінки якостей наданих в зазначеному екскурсійному маршруті послуг); *картографічний* (для представлення схеми розроблених туристичних маршрутів); *метод SWOT-аналізу* (для виділення сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз організації волонтерських та солідарного туризму в прифронтних регіонах).

В рамках підготовки наукового дослідження було пройдено курс на платформі Prometheus «Волонтерство під час війни» (дод. А).

Результати наукового дослідження опубліковано у Матеріалах VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Географія та туризм» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (28 лютого 2024 р., м. Харків) та Матеріалах III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю «Освітні й наукові виміри географії та туризму» (Полтава, 17 квітня 2024 р.) (дод. Б).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (69 найменувань) та 16 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТА СОЛІДАРНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Вплив військової діяльності на туризм в Україні

Ще до лютого 2022 року туристична діяльність в нашій країні почала відчувати суттєві перепони, так як на тлі ризику повномасштабного вторгнення авіакомпанії скасовували рейси, лізингодавці масово відкликали літаки з України, страхові компанії відмовлялися покривати ризики. Повномасштабне вторгнення росії стало значним випробуванням для вітчизняної туристичної галузі, адже будь-яка війна має значний негативний вплив на туризм в будь-якій країні. Основними загрозами військових дій для туристичної сфери є:

1. *Загроза безпеці:* Військові дії створюють загрозу для безпеки туристів. Люди уникають подорожей в регіони, де є конфлікт, через страх для свого життя та здоров'я.

2. *Зниження попиту:* Війна призводить до загального зниження попиту на туристичні послуги в країні. Туристи можуть уникати України через загальну нестабільність та небезпеку.

3. *Знищення інфраструктури:* Військові операції можуть пошкодити або зруйнувати інфраструктуру туристичної галузі, таку як готелі, музеї, пам'ятки архітектури та інші об'єкти. Це ускладнює залучення туристів після завершення конфлікту.

4. *Економічні втрати:* Туризм є важливою складовою економіки багатьох країн, включаючи Україну. Війна може спричинити значні економічні втрати через втрату доходів від туризму.

5. *Психологічний вплив:* Поганий імідж країни через військові дії може призвести до тривожної асоціації з Україною у міжнародній спільноті, що також може вплинути на попит на туристичні послуги.

6. *Обмеження доступу:* У воєнних зонах можуть бути встановлені обмеження на в'їзд та пересування, що ускладнює подорожі для туристів.

Загалом, війна має серйозний вплив на туризм в Україні, спричиняючи зниження туристичного потоку, економічні втрати та загальну негативну динаміку у сфері туризму.

До пандемії коронавірусу й повномасштабного вторгнення, туристична сфера складала 2,3 % ВВП України й давала близько 375 тис. робочих місць. Однак реальний внесок туризму в якість життя й добробут українців був більшим, адже його мультиплікативний ефект стимулює витрати в суміжних галузях: транспорті, торгівлі, закладах харчування тощо. Такий непрямий результат того ж 2019 року становив 7 % ВВП і 1,2 млн робочих місць [33].

За період з 24 лютого 2022 року до 25 лютого 2024 року рф зруйнувала або пошкодила 945 об'єктів культурної спадщини. З них пам'яток національного значення – 128, місцевого значення – 742, щойно виявлених об'єктів культурної спадщини – 75. Зокрема, пам'ятки архітектури складають 293 об'єкти, архітектури та містобудування – 269, історії – 236, архітектури, історії – 33, монументального мистецтва – 25, містобудування, монументального мистецтва – 17, археології – 24, архітектури та містобудування, історії – 38, містобудування – 5, науки і техніки – 2, садово-паркового мистецтва – 1, архітектури та містобудування, монументального мистецтва – 1, архітектури, монументального мистецтва – 1. Пам'ятки культурної спадщини пошкоджені або зруйновані у 17 областях [64].

Найвідомішими зруйнованими чи пошкодженими об'єктами стали: Донецький академічний обласний драматичний театр у Маріуполі, Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди у Сковородинівці, Половецькі кам'яні баби (IX-XIII століття) в Ізюмі, Іванківський історико-краєзнавчий музей, Музей Ханенків у Києві, Національний музей Тараса Шевченка у Києві, Свято-Троїцька церква (1909-15 рр.), Історико-архітектурний музей «Садиба Попова», Будинок управителя маєтками Леопольда Кеніга в Тростянці, Спасо-Преображенський собор в Одесі та багато інших.

Однак туристична галузь виявилася частиною стійкості України. Із перших днів вторгнення її працівники допомагали мільйонам людей з евакуацією, розміщенням, харчами й емоційною підтримкою. Повномасштабна війна кардинально змінила умови для туризму, але не знищила його. Туристична галузь функціонує і нині, адже бажання подорожувати у людей залишається й у найскладніші періоди. Тож можна виділити основні тенденції сучасного розвитку туризму в Україні:

- *Зменшення обсягу та міжрегіональне перенаправлення туристичних потоків.* Найбільший потік туристів спрямований до західних областей України, а саме Львівщини, Івано-Франківщини, Тернопільщини, Закарпаття та Чернівецької області.

- *Поява ще однієї категорії споживачів рекреаційно-туристичних послуг – вимушені переселенці,* які переїхали в інші регіони в силу складних життєвих обставин та бажають дізнатися більше про місце свого перебування. Часто їм в нагоді стають місцеві туристичні підприємства, які пропонують екскурсійні програми, що надають інформацію не лише про історико-культурні та природні атракції міста, а й про магазини, заклади харчування, розважальні, медичні та освітні заклади, інфраструктурні підприємства.

- *Втрата інфраструктурного, а найбільше транспортного потенціалу.* Зупинка авіаперевезень стала одним із критичних факторів для розвитку туристичної галузі. Наразі туроператори прагнуть компенсувати закрите небо поїздками на автобусах із відносно безпечних регіонів нашої країни, що знаходяться на відстані від бойових дій. Найчастіше пропонують наступне вирішення цього питання: автобусні тури з українських міст та авіатури з найближчих аеропортів європейських країн-сусідів: Кишиніва (Молдова), Кракова, Любліна, Жешува, Варшави (Польща), Сучави та Ясси (Румунія), Будапешту (Угорщина).

- *Нові безпекові вимоги щодо організації туристичних подорожей.* Зокрема, під час мандрівок Україною забороняються сплави, походи, прогулянки та екскурсії по маршрутах біля критичної інфраструктури,

військових та стратегічних об'єктів. Недоступними є туристичні дестинації, наближені до кордонів з Білоруссю та Росією, а також окуповані території. Регіональні туристичні обмеження й заборони визначені з урахуванням актуальної безпекової ситуації та, як правило, оприлюднені на сайтах військових обласних адміністрацій [42].

- *Зміщення акценту з розваг на відновлення.* Важливою зміною стало зростання рекреаційної ролі туризму. Серед українців подорожі виключно задля розваги під час повномасштабної війни часто викликають суспільний осуд і почуття провини в тих, хто подорожує. Тож бізнеси стали наголошувати на цінності своїх послуг як можливості для психологічного й фізичного відновлення. Акцент робиться на мандрівки, що допомагають хоча би на деякий час відпочити від сигналу повітряної тривоги й відчуття постійної загрози, тож дають сили й далі ефективно працювати чи волонтерити. Подорожі в межах країни також підтримують українську економіку, надаючи можливість місцевому бізнесу зберігати робочі місця, а також підтримують інфраструктуру, транспорт і торгівлю.

- *Подорожі як складова деколонізаційного процесу.* Подорожі знайомлять із культурою, історією певної місцевості та побутом її мешканців. Спілкуючись із місцевими людьми, взаємодіючи з архітектурою і звичаями, туристи можуть пізнати більше, ніж із підручників чи медіа. Саме тому туризм може бути інструментом деколонізації. Повномасштабне вторгнення багатьом гідам-екскурсоводам і працівникам музеїв оприявило можливість і важливість переосмислення місцевої історії і культури, яка століттями була зображена через призму імперського домінування, і яку вони представляли як місцевим, так і гостям свого краю.

Подорожуючи світом, ми стаємо амбасадорами й амбасадорками своєї країни чи регіону. Маємо можливість розповідати про Україну та руйнувати імперські й радянські міфи, а також протидіяти тим, які поширює сучасна російська пропаганда. Чудово, якщо в таких подорожах можемо пояснювати іноземцям нашу суб'єктність, різницю між українцями й росіянами. (Українер)

- *Поява нових туристичних атракцій.* Війна вже створила чимало локацій, які стають об'єктами відвідування – на весь світ стали відомими Буча, Ірпінь, Гостомель, Бородянка, Макарів, Горянки, Охтирка, Ізюм, Балаклея та інші населені пункти нашої країни, які в перші дні війни зазнали масованих авіаударів та пережили жахливі часи рашистської окупації. Після закінчення війни таких локацій стане ще більше – місця битв та героїзму захисників, військові поховання, меморіали, музеї [42].

- *Поява нових напрямів туризму – волонтерського та солідарного.* Навіть у перші дні повномасштабного вторгнення до України їхали іноземці. Це були представники делегацій, урядових чи неурядових організацій, що приїздили висловити свою підтримку на рівні держав, а також волонтери, які везли допомогу. Вони потребували поселення, харчування, трансферу, мовного супроводу, що можна віднести до послуг ділового туризму. Ці люди своїм приїздом демонструють не лише свою занепокоєність війною та усвідомлену підтримку України, а й надають реальну допомогу конкретним місцевим територіальним громадам та локальним бізнес-структурам – перерахування коштів, благодійні концерти та акції, надання необхідного обладнання, замовлення харчування та проживання у закладах, які відновлюють свою роботу на деокупованих територіях.

Зі співчуття й бажання допомогти українцям, що стикнулися з повномасштабною війною, іноземці активно купували українські товари й послуги. На онлайн-платформі Airbnb іноземці бронювали житло в Україні, хоча і не планували скористатись даними послугами. Та в такий спосіб хотіли матеріально й морально підтримати «хостів» в Україні – людей, які приймають гостей та(або) надають туристичні послуги.

Авіалінії, туристичні й транспортні компанії (серед них Wizzair, Finnair, Flixbus, Viking Line), залізничні компанії багатьох країн Європи, а також готелі безкоштовно чи зі значною знижкою допомагали знайти прихисток українцям, які були змушені тікати від війни зі своїх рідних домівок. Та ж платформа Airbnb за посередництва гуманітарних організацій і з допомогою 48 тисяч

хостів забезпечила безкоштовним тимчасовим проживанням 100 тисяч українців [33].

1.2. Волонтерський та солідарний туризм як нові напрями туристичного ринку

Туризм і волонтерство історично досліджувалися як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зв'язок між волонтерством і подорожуванням простежується з XIX ст., коли місіонери, лікарі і вчителі подорожували, щоб допомагати іншим.

Вважається, що сучасне волонтерство зародилося в 1859 р. в Італії. Саме тоді швейцарський письменник і підприємець Жан Анрі Дюнан приїхав у містечко Сольферіно. Там щойно відбулася кривава битва, і на полі бою залишалося 9 тис. поранених солдатів. Дюнан, вражений масштабом трагедії, залучив місцевих жителів до порятунку постраждалих, купив необхідні медичні матеріали та звів імпровізовані шпитали. Після повернення до Женеві Дюнан написав книгу спогадів про Сольферіно, де наголосив на необхідності створення незалежної волонтерської організації, яка б допомагала пораненим солдатам. В 1863-му він ініціював створення Червоного Хреста. Основними завданнями організації стали благодійна діяльність і гуманітарна допомога під час військових конфліктів або стихійних лих [56].

Визначення волонтерства потребує звернення до його етимології. З латинської *voluntarius* перекладається як «за власним бажанням». У перекладі з французької мови слово «*volontaire*» означає доброволець; той, що діє за своєю волею. Тривалий час термін «волонтерство» використовувався виключно у військовому контексті та стосувався людей, які добровільно вступали до лав військової служби. В іншому контексті слово почало використовуватися у 1630-1640 роках [23] та розумілося як робота, що виконується людьми, які не розраховують на будь-яку винагороду. До цієї когорти належали люди, які цілком безоплатно працюють у сиротинцях,

притулках для дітей, школах-інтернатах, допомагають в організації соціально-культурних заходів у школах, збирають урожай, садять дерева тощо.

У науковій площині розрізняють різноманітні визначеннями волонтерства, які відрізняються акцентами на певних аспектах. Так, дослідники Американського університету імені Дж. Хопкінса визначають волонтерство як «комплекс заходів, що реалізований у вільний час від роботи без будь-якої грошової компенсації». З погляду європейських дослідників, волонтерство – це сума безоплатних, добровільних дій, які громадяни здійснюють один для одного [17]. Британські вчені (Ф. Вардел, Дж. Лішман, Л. Валеї) визначають волонтерство як зобов'язання витратити свій час та енергію на благо суспільства, спільноти, оточуючих людей (не родичів), яке здійснюється за власним вибором, без очікування будь-якої матеріальної винагороди за працю [61]. Західні дослідники акцентують увагу на систематичності діяльності на різних рівнях та на сутнісних характеристиках волонтерства – безоплатності та добровільності.

У Парижі 14 вересня 1990 року на XI-му Конгресі волонтерів була прийнята Загальна декларація волонтерів. Аналіз зазначеного документу свідчить: це добровільний вибір, що виявляє особисті погляди і позиції; сприяє покращенню якості життя, особистому зростанню та поглибленню відчуття солідарності; сприяє більш збалансованому економічному та соціальному розвитку, а також створенню нових робочих місць та професій. У січні 2001 року у Амстердамі (Нідерланди) Міжнародною радою директорів Міжнародної Асоціації Волонтерських Зусиль на XVI Всесвітній конференції волонтерів прийнята Загальна декларація про волонтерську діяльність [20]. У даних документах відзначається, що волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості.

У всьому світі 5 грудня відзначають міжнародний День волонтерства. День волонтера був заснований ще в 1985 році за ініціативою Генеральної Асамблеї ООН. Цей день дає можливість добровольцям і різним організаціям

відсвяткувати свою роботу, поділитися своїми цінностями і розповісти про себе [44].

Визнаючи важливу роль волонтерства в досягненні сталого розвитку країн і регіонів, Генеральна асамблея ООН у резолюції 73/140 від 19 грудня 2018 року «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року» визнала безпрецедентну глобальну та національну необхідність прискорення процесу визнання, сприяння й інтеграції волонтерської діяльності і закликала уряди у партнерстві з установами ООН, громадянське суспільство, наукові кола сприяти створенню сприятливого середовища для волонтерства та волонтерів. Ключові моменти резолюції полягали в тому, що Генеральна Асамблея заохочує:

- уряди інтегрувати волонтерство в національні стратегії, плани та політику розвитку;

- усі держави-члени включати інформацію про масштаби, внесок і вплив волонтерства в майбутні добровільні національні огляди Цілей сталого розвитку;

- вітає те, що аналіз волонтерства на національному рівні стане вхідним матеріалом для регіональних консультацій з волонтерства;

- просить програму Волонтерів ООН і Міжнародну федерацію товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця спільно організувати глобальну технічну нараду на тему «Переосмислення волонтерства для Порядку денного на період до 2030 року»;

- заохочує держави-члени, які в змозі зробити це, збільшити свої внески до Спеціального добровільного фонду для волонтерів ООН (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН) [57].

За визначенням дослідниці волонтерського руху І. Юрченко, «волонтерство – спосіб акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент соціального, культурного та економічного розвитку суспільства, який в ринкових умовах сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах та їх гармонізації; ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства

та органів державної влади щодо вирішення ряду соціальних проблем; базисна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій» [66].

Серед нормативних актів, які регулюють волонтерську діяльність в Україні, виокремлюють:

- Закон України «Про волонтерську діяльність» – основний документ, який регулює відносини, пов'язані з наданням волонтерської допомоги. Закон визначає, хто може надавати волонтерську допомогу, у яких напрямках та за яких умов [39];
- Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» – основний документ, який регулює відносини у сфері благодійності. Зокрема, Закон визначає поняття благодійної діяльності, благодійної організації, бенефіціара, а також виокремлює п'ятнадцять сфер благодійності та умови збору благодійних пожертв [40].

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, є Національна соціальна сервісна служба (nssu.gov.ua) [50]. Діяльність НСССУ спрямовує і координує Кабінет Міністрів України через міністра соціальної політики.

Спільною ознакою понять «волонтерство» (*volunteering*), «волонтерська діяльність», «волонтеризм» (*volunteerism*), «волонтерські подорожі» (*volunteer travel*), «волонтерські канікули» (*volunteer vacations*), «волонтерський туризм» (*volunteer tourism*) є мотив діяльності, а саме альтруїзм, або безоплатна допомога іншим, винагородою за яку є сам чин волонтерства як такий.

У книзі С. Маккарлі та Ріка Лінча «Управління діяльністю волонтерів» подається таке визначення волонтерства (волонтерської діяльності): це добровільна, неприбуткова, суспільно корисна діяльність, що провадиться у вільний від основної роботи час [46].

Понад 100 млн людей у Європі є волонтерами: троє з кожних десяти європейців стверджують, що беруть участь у роботі на добровільних засадах, а майже 80 % громадян вважають, що волонтерська діяльність є важливою

частиною демократичного життя в Європі. Тому інвестиції у волонтерську діяльність є інвестиціями в соціальну згуртованість суспільства [54].

Основні засади волонтерства та функції волонтерської діяльності в Україні представлені в дод. В та Г. Окрім цього, у ході дослідження нами було систематизовано різні підходи щодо класифікації волонтерської діяльності (дод. Д).

Стосовно безпосередньо волонтерського туризму, то його започатковано в післявоєнну епоху Другої світової війни. Перші волонтерські програми з'явилися в США в 1950-х роках, коли багато молодих людей вирішили поїхати до Мексики, щоб допомогти місцевій громаді у будівництві шкіл та інфраструктури. Протягом 1958 року у Великій Британії було засновано волонтерську закордонну організацію, а тодішній президент США Джон Ф. Кеннеді у 1961 році заснував Корпус миру. В роботі новоствореної організації приймали участь представники різних країн. З того часу волонтерський туризм невпинно продовжує набувати популярності.

У 1960-х та 1970-х роках волонтерські програми стали популярними серед студентів, які хотіли поєднати відпочинок з можливістю допомогти іншим. Згодом ці програми розширились на весь світ та залучили все більше людей з різних країн та культур. У 1990-х роках волонтерський туризм став досить популярним у Європі та Японії. У багатьох країнах були створені організації, які сприяють організації волонтерських програм, зокрема підтримці місцевих проектів, забезпеченні місцем проживання та харчуванням для волонтерів [29, 37].

У 2000-х роках волонтерський туризм став доступним для людей з різних соціальних та економічних груп. Деякі компанії та організації почали пропонувати волонтерські програми, які включають в себе відпочинок та можливість допомогти місцевій громаді. Згодом з'явилися онлайн-платформи, які забезпечують доступ до різних волонтерських програм по всьому світу. Сьогодні волонтерський туризм продовжує зростати, пропонуючи людям різні можливості допомогти місцевим громадам та природному середовищу.

В наукових джерелах достатньо трактувань поняття «волонтерський туризм», авторські підходи було систематизовано в табл. 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Підходи щодо визначення волонтерського туризму

(систематизовано автором)

<i>Автор</i>	<i>Трактування</i>
Вірінг С. [26]	форму альтернативного туризму, за якою прагнення прибутку поступається більш альтруїстському бажанню подорожувати з метою допомагати спільнотам.
Лайонс К., Хенлі Д., Вірінг С., Ніл Д. [12]	один з найбільш швидкозростаючих нішевих туристичних ринків у світі, де люди платять за участь у природоохоронних проектах або проектах розвитку.
Томасос К., Бутлер Р. [21]	однією з останніх форм туризму, що з'явилася, є волонтерський туризм, практика, коли люди їдуть у робочу відпустку, добровільно віддаючи свою працю на гідні справи. У той час як волонтерство є добре запровадженою діяльністю, поєднання з туризмом є відносно новим і вже набуло значних змін за дуже короткий період.
Каланан М., Томас С. [6]	волонтерський туризм є одним із основних напрямків розвитку сучасного туризму. Ця ринкова ніша є неминучим наслідком неспокоїного суспільства, виснаженого однорідною природою традиційних туристичних продуктів і пошуку альтернативних видів туризму.
МакГіхі Н., Сантос С. [14]	використання вільного часу і доходу для подорожей за межі сфери регулярної діяльності для надання допомоги іншим людям, які її потребують.
Вен Дж. з посиланням на роботу Кларк К. [27]	поєднання роботи та відпочинку, де люди зі схожими цілями працюють і живуть разом люди зі схожими цілями працюють і живуть разом на соціально значущих роботах
Беккер М. [2]	це поєднання волонтерства та туризму, що включає в себе подорож, під час якої мандрівник присвячує частину часу наданню добровільних послуг пункту призначення - його мешканцям, навколишньому середовищу чи інфраструктурі - з метою створення позитивного впливу на цей пункт призначення.
Барбері С., Сантос С., Кацюб І. [1]	поєднання подорожей з метою відпочинку та волонтерської роботи
Геваковська М. [35]	багатогранне явище, що поєднує у собі ознаки таких видів туризму, як екотуризм, сталий туризм, альтернативний туризм, пригодницький туризм, культурний туризм.
Долинська О. [38]	це форма туризму, яка включає в себе можливість відвідати іншу країну, регіон або місто, але не тільки з метою відпочинку і розваг, а й для того, щоб взяти участь у волонтерських програмах та виконувати роботу, що допоможе місцевому населенню або природному середовищу.
Кобзов С.Н. [34]	участь осіб будь-якого віку у волонтерських проектах туристичної спрямованості в різних країнах світу

С. Вірінг акцентує увагу на переважанні альтруїстських мотивів над комерційними і представляє волонтерський туризм передусім як альтернативу масовому туризму [26]. Ненсі МакГехі вказує на неоднозначність трактування волонтерського туризму. Перше з тлумачень цього поняття ґрунтується на тому, що організатори добровільно жертвують своїм часом, щоб працювати над проектами, метою яких є поліпшення природного середовища і допомога місцевим спільнотам; друге фокусується на розвитку особистості учасників такої діяльності через внутрішню винагороду як власний внесок у відповідні проекти [13].

На додаток до різноманітності визначень, існує різноманітність контекстів і точок зору щодо місця волонтерського туризму серед великої маси досліджень туризму. Н. Юрайлі зі співавторами розглядає волонтерський туризм як форму *альтернативного* туризму [22]. Н. Грей та Л. Кемпбел розглядають його як розширення *екотуризму* [9], М. Новеллі представляє його як *нішевий* туризм [15], а Дж. Батчер як *новий моральний* туризм [4]. С. Браун та А. Моррісон припускають, що існує два різних типи волонтерського туризму, заснованих на мисленні учасників: «орієнтований на відпочинок» і «орієнтований на волонтерство» [3]. С. Браун у своїх дослідженнях робить акцент на туристичному аспекті, а ось ще одні визнані дослідники волонтерського туризму Н. МакГіхі та С. Сантос надають перевагу волонтерському елементу [14]. На нашу думку, специфікою волонтерського туризму якраз і є дотримання балансу між туризмом та волонтерством.

Ключові ознаки волонтерського туризму схематично показано в дод. Е.

Тож, волонтуризм – це подорож, яка поєднує волонтерство і відпочинок. На відміну від волонтерства за кордоном у звичному для нас сенсі, за довгими програмами зі спеціальними співбесідами, волонтуризм – це, як правило, короткострокові програми. Вони більше зосереджуються на досвіді учасників, а не на фактичному впливі та користі цього волонтерства.

Для волонтерів це можливість поринути в нові культури та підтримати проекти, які принесуть користь громадам, що цього потребують. Водночас

волонтуристи поєднують роботу з екскурсіями по нових містах і часто мають більше часу на відпочинок, ніж у повноцінних волонтерських програмах [65].

Основна відмінність між традиційним туристом і волонтером полягає в тому, що турист під час відпочинку є споживачем послуг, передбачених туристичним пакетом, а волонтер створює соціальні послуги, надаючи свою допомогу в місці перебування [35].

Волонтерський туризм так само фокусується на добровільних альтруїстських актах під час відпустки. С. Вірінг та Н. МакГіхі вважають туристами волонтерства тих туристів, які за різних причин у свій вільний час провадять організовану волонтерську діяльність, зокрема допомагаючи чи полегшуючи матеріальне становище бідних, відновлюючи якість куточку природного середовища чи досліджуючи аспекти суспільства або природного середовища [25]. Науковці стверджують, що досвід волонтерського туризму впливає на учасника довше, ніж звичайний комплексний тур, що триває 2-3 тижні.

Як і будь-який інший вид волонтерський туризм має свої позитивні та негативні сторони. Серед позитивних сторін можна виділити наступні:

1) Допомога та внесок у розвиток громад, може бути:

- **матеріальною:** транспортування до громади різноманітної продукції та матеріалів;
- **фізичною:** допомога в будівництві, ремонті інфраструктури, прибиранні території тощо;
- **інтелектуальною:** реалізація різноманітних навчальних курсів, освітніх програм для мешканців, проведення різноманітних семінарів та вебінарів, правова та психологічна підтримка мешканців;
- **медичною:** здача крові, робота в медичних закладах, лекції з тактичної медицини, медико-евакуаційна діяльність у гарячих точках.

2) Знайомство з іншою культурою: участь у програмах з волонтерського туризму надає можливість більш глибоко познайомитися з культурою та традиціями певної місцевості, сприяє розширенню світогляду волонтерів.

3) Вплив на саморозвиток: волонтери набувають нових навичок та здібностей, набувають досвіду роботи в міжнародному колективі, покращують комунікаційні та лідерські якості, зростає рівень їх стресостійкості.

4) Формування іміджу територій: волонтери стають свого роду амбасадорами тієї місцевості, де вони надають допомогу і можуть додатково звертати уваги суспільства до певних проблем тієї чи іншої території, сприяти інформаційній підтримці подекуди цілих країн, протидіючи дезінформації та пропаганді [52].

В той же час, волонтерський туризм має також і негативні сторони:

1) Загроза негативного впливу на середовище громади: якщо волонтери не мають досвіду та знань про місцеві проблеми та потреби або ж можуть непрофесійно надати певну допомогу фізичного формату, то їхні дії можуть бути некорисними, а подекуди навіть шкідливими.

2) Загроза негативного впливу на місцевих жителів: надмірна увага та підтримка з боку волонтерів може стимулювати звикання місцевих мешканців до допомоги ззовні та перешкоджати розвитку ініціатив серед громадськості.

3) Загроза негативного впливу на ринок праці: певну роботу, яку могли б виконати місцеві жителі, виконують волонтери, що знижує шанси місцевих мешканців працевлаштуватись.

4) Загроза культурного непорозуміння: може виникнути на підставі різних релігійних, національних, мовних уподобань тощо.

5) Загроза надмірного популізму: подекуди волонтерів використовують для своїх потреб різноманітні організації і їх діяльність більше подають для просування тих чи інших наративів, що може знизити довіру до волонтерської діяльності

6) Загроза для життя: відвідування волонтерами прифронтових та повоєнних територій часто є дуже ризикованим і подекуди завершується трагічно [52].

Крім того, волонтерський туризм може бути корисним для розвитку професійних навичок. Участь у волонтерських програмах може допомогти

збільшити навички у спілкуванні, лідерстві, організації та інших сферах. Також це може бути корисно для отримання нових досвідів та поглиблення знань.

У публікації Д. Миронець «Волонтерський туризм: проблеми, пошуки, перспективи» [48] зазначається, що волонтерські програми діляться за часом на декілька типів: короткострокові (до 2-х тижнів); середньострокові (до 6-ти місяців); довгострокові (рік і більше). Кожний волонтер сам обирає оптимальний строк. Однак не зовсім погоджуємось з даною градацією, так як занадто тривалі часові відрізки взяті в основу. Тож пропонуємо волонтерські тури поділити за критеріями, представленими на схемі в додатку Ж.

У світовій практиці громадські організації, які провадять волонтерську діяльність, об'єднуються з туроператорами, що сприяє збільшенню і кількості волонтерських організацій, і обсягів фінансових ресурсів. Для туроператорів об'єднання з волонтерськими організаціями є способом диверсифікації доходів. Туроператори ж, працюючи на партнерських засадах з громадськими організаціями, діляться з ними своїм туристичним досвідом [11].

Доволі часто і в науковій літературі і в різних джерелах публіцистичного спрямування відбувається ототожнення понять волонтерського та солідарного туризму. Однак дані поняття дещо різняться. Як правило під солідарним туризмом розуміють мандрівки, в ході яких відбувається усвідомлена підтримка місцевих громад і локального бізнесу, які не передбачають фізичної допомоги. Британські вчені С. Дольнікар та С. МакКеб визначають солідарний туризм як дії, пов'язані з туризмом, що вживаються урядами, туристичним бізнесом і туристами для допомоги людям, які страждають під час і після криз, що ґрунтуються на співчутті до людей, почутті єдності та спільному розумінні суспільних стандартів і обов'язків [8]. В додатку З було структуровано спільні та відмінні риси зазначених видів туристичної діяльності.

1.3. Тенденції розвитку волонтерського та солідарного туризму в Україні

Український волонтерський рух – явище поки відносно молоде. До 2014 р. волонтерство у нашій країні розвивалося досить повільно, особливо коли порівнювати з іншими країнами. Як свідчить рейтинг «World Giving Index», 2010 р. Україна посідала лише 150-е місце у світі (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи), але Революція Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі все змінили.

Волонтерський рух тоді піднісся на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України: майже чверть українців (23 %) уже мали досвід волонтерства. У тому ж рейтингу «World Giving Index» Україна піднялася зі 150-го на 81-е місце й випередила Польщу, Естонію, Росію та Грузію.

На Майдані у 2013–2014 рр. сформувалася схема волонтерства, де громади та спільноти надають продукти, речі та кошти волонтерам, які закупають військове обладнання, одяг та разом із переданими продуктами й речами передають їх сотням майдану, а згодом – добровольчим батальйонам. Таким чином, на 2014 р. Волонтерський рух відіграв важливу роль у формуванні ідеологічного та збройного опору сепаратистським рухам та збройній агресії росії в деяких районах Донецької та Луганської областей.

У цей період відбувається скорочення волонтерського руху з певних причин, серед яких: зменшення пожертв, психологічне вигорання волонтерів, укріплення державних інституцій, функції яких заміщували волонтери, державна регуляція, виокремлення лояльних організацій чиновниками на кшталт громадських рад при міністерствах.

На середину 2015 р., після укладання Мінських угод 2.0 і стабілізації фронту у зв'язку з укріпленням ЗСУ, формуванням військово-цивільних адміністрацій та із загальним підвищенням інституційної спроможності державних інститутів роль волонтерської діяльності у формуванні опору почала знижуватися.

Друга міцна хвиля підйому волонтерського руху в Україні пов'язана з повномасштабним вторгненням РФ. На першому етапі збройної агресії в лютому-квітні 2022 р. сотні тисяч людей знов розпочали волонтерську діяльність задля допомоги співгромадянам в організації опору російській агресії, надання медичної та психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенню мільйонів внутрішньо переміщених осіб [54].

В умовах війни волонтерські організації в Україні займаються питаннями: забезпечення ЗСУ військовим приладдям та необхідною амуніцією; допомога внутрішньопереміщеним особам; евакуація та перевезення біженців; пошук притулку; пошук людей; допомога самотнім людям похилого віку; пошук тварин [67].

Нині найпопулярнішими в Україні благодійними організаціями є «United24», БО «Благодійний фонд Сергія Притули», та БФ «Повернись живим».

Розвиток волонтерського туризму в Україні особливо актуальний в теперішній час. Він дає можливість відновити пошкоджені об'єкти та міста, а з іншого боку дає можливість поглибити знань про культуру та традиції країни, познайомитися іноземцям з місцевими жителями, їхнім способом життя та потребами. Волонтерські проекти, що організовуються в Україні, можуть бути спрямовані на допомогу в різних сферах життя, таких як соціальний захист, розвиток туризму, екологія, охорона здоров'я, освіта та інші. Це надає можливість волонтерам розвинути свої навички та здібності у співпраці з місцевими організаціями та громадами, а також покращити свої лідерські та комунікативні навички. Крім того, волонтерський туризм популяризує регіон та допомагає підтримувати його екологічну та культурну спадщину. Також волонтерський туризм може сприяти розвитку громадського сектору та покращенню життя місцевих громад.

Якщо в теоретичному контексті можна вести дискусії щодо відмінностей волонтерського та соціального туризму, то в практичному аспекті акцентується необхідність їх синхронного розвитку. Зокрема,

17 червня 2022 року відбувся Міжнародний воркшоп «Солідарний та волонтерський туризм, як інноваційні види туризму в умовах війни та повоєнної відбудови України» співorganizаторами якого виступили Університет Камеріно (Італія) та географічний факультет Київського національного університету імені Т. Шевченка. За результатом роботи воркшопу було прийнято рішення створити спільну робочу групу з метою подальшої розробки презентованих та інших проектів із солідарного та волонтерського туризму в умовах війни та повоєнного відновлення України [49].

Під час війни активізуються і стають рушіями усіх сфер життя, туристичного бізнесу зокрема, саме соціальні інновації. Соціальні тури і екскурсії, волонтерська діяльність турorganizаторів, гідів, екскурсіводів, що стало ознакою часу – це прояв солідарності, солідарної підтримки з боку туристичного бізнесу і основою для подальшого інноваційного розвитку в контексті солідарної економіки. Розвиваючи цей досвід як інноваційний розвиток, активно використовуючи потужний потенціал культурної спадщини як соціального інтегратора, український туристичний бізнес має шанси перетворити свої набутки на глобальну солідарну співпрацю, а Україну на DESTИНАЦІЮ сталого солідарного туризму світового рівня [68]. Адже соціальне волонтерське туристсько-екскурсійне обслуговування для українського суспільства відіграє не просто терапевтичну, реабілітаційну роль, але і виконує найважливішу функцію його єднання і консолідації. Саме екскурсії активно сприяють переосмисленню українським суспільством своєї історії і культури в час, коли доводиться жити безпосередньо «на сторінках історії» [58].

Волонтерський туризм як напрям альтернативного туризму в умовах російської агресії проти України висвітлювали І. Смирнов та О. Любіцева, розглядаючи місто Кам'янець-Подільський як перспективний осередок волонтерського туризму, де за пропозицією авторів на волонтерських засадах можна було б влаштовувати екскурсії місцевим гідам, а також практикуватись студентам – майбутнім фахівцям сфери туризму [60].

З урахуванням того, що до лютого 2022 року близько 37 % українців подорожували Україною менше разу на рік або й не мандрували взагалі (зокрема, через брак коштів). Це сприяло укріпленню стереотипів і страхів щодо жителів інших регіонів, зокрема й тих, які роками нав'язувала РФ. Багатьох повномасштабна війна змусила вперше виїхати за межі власного регіону. Проте вимушене переселення, пережиті жахи і загальна непевність у майбутньому ускладнюють адаптацію на новому місці. Екскурсії для переселенців, часто безкоштовні, стали одним зі способів залучати їх до життя нової громади, покращити емоційний стан та долати стереотипи [33]. Волонтерський туризм забезпечує зближення ідентичностей переміщених осіб та громад, серед яких вони проживають, допомагає швидшій адаптації, налагодженню комунікації та формуванню гармонійних культурних форм між вимушеними переселенцями та іншими членами суспільства [43].

Соціальне волонтерське туристсько-екскурсійне обслуговування для українського суспільства відіграє не просто терапевтичну, реабілітаційну роль, але і виконує найважливішу функцію його єднання і консолідації. Саме екскурсії активно сприяють переосмисленню українським суспільством своєї історії і культури в час, коли доводиться жити безпосередньо «на сторінках історії» [58].

Цікавим для апробації в багатьох туристичних локаціях України є досвід Хутора Гоголя у Великих Сорочинцях на Полтавщині, куди з 8 по 16 березня 2024 р. запрошували на волонтерську сесію. Завдання, які ставились перед волонтерами: весняне прибирання території; збирання сміття та розчищення газонів; прибирання квітників та пересадка квітів; обрізка дерев в плодовому саду; догляд за кіньми, а саме відчісування та випасання; допомога в догляді за тваринами; екологічна реставрація та мистецтво; створення артоб'єкту із деревини; реставрація предметів старовини; створення інсталяції на території екоранчо [63]. Волонтерів забезпечували безкоштовним проживанням в українських хатках та дворазове харчування: сніданок та обід. Бонусами для

волонтерів були: фотосесія з кіньми, урок верхової їзди, фото в українських костюмах на фоні хаток з солом'яними дахами, майстер-клас з декупажу.

Гарним досвідом волонтерського туризму ще до повномасштабного вторгнення було прибирання палацово-паркового комплексу XVIII ст. у с. Маліївці Хмельницької області. На місці палацу розміщувався санаторій, який не функціонував через брак коштів. Зусиллями волонтерки Анастасії Донець було розпочато збір коштів на матеріали та реманент для відновлення будівлі. До флешмобу допомогти долучилося близько 60 людей. На сьогоднішній день проведено понад 5 успішних толок на територіях, де знаходяться історико-архітектурні пам'ятки (Куява, Маліївці, Чернокозинці) [41].

Відомою є також громадська організація «БУР (Будуємо Україну Разом)». Вони, хоч і не позиціонують свою діяльність крізь призму волонтерського туризму, однак спільне підґрунтя наявне. Нині дана організація пропонує три основних формати участі у волонтерській діяльності: БУР-табір тривалістю 7-10 днів, БУРчик/толоки (1-3), а також довгострокове волонтерство терміном 3 місяці. Зокрема, на квітень-травень цього року заплановані БУР-табори у Баштанській та Кам'яномостівській територіальних громадах Миколаївської області та м. Мена Чернігівської області [30].

Фактори впливу на розвиток волонтерського туризму в Україні виділено в дод. К. Проблеми волонтерської діяльності в Україні представлені в дод. Л.

Загалом нині в Україні можна відзначити декілька напрямів волонтерського туризму:

Соціальна допомога: адресна допомога постраждалим громадянам від бойових дій, можливість виказати емпатії, персональна доставка або передача матеріальної допомоги, допомога вимушеним переселенцям, у яких частково чи повністю знищено власне майно, що змусило їх переїхати до інших більш безпечних регіонів України;

Фізична допомога: практична допомога у відновленні пошкодженого або зруйнованого помешкання цивільного населення; прибирання території,

Допомога тваринам: евакуація чотирилапих, забезпечення притулків усім необхідним, пошук нових домівок

Інформаційний фронт: протидія дезінформації та пропаганді, блокування ворожих ресурсів, поширення правдивої інформації в ЗМІ, інтернеті та соціальних мережах, захист інформації та кібербезпека

Медична допомога: здача крові, робота в медичних закладах, лекції з тактичної медицини, медико-евакуаційна діяльність у гарячих точках

Психологічна допомога: безплатні онлайн-консультації, допомога людям, що відчувають тривогу, мають панічні атаки чи депресивні стани.

Правова допомога: безплатні юридичні консультації для людей, що постраждали від російської агресії, фіксація та документування воєнних злочинів

Туристична підтримка: проведення екскурсій для переселенців та інших категорій на волонтерських засадах, організація походів з метою психологічного розвантаження певних категорій населення.

Погоджуємось з О.О. Долинською, яка акцентує увагу на тому, що у повоєнний період в Україні потрібно буде багато відбудовувати, реставрувати, багато людей будуть потребувати допомоги та підтримки. Волонтерський туризм може стати корисним в таких умовах.

По-перше, волонтерський туризм може допомогти відновленню інфраструктури та господарства в зонах військових дій. Багато іноземних волонтерів мають професійні навички та знання, які можуть бути корисними для місцевих жителів.

По-друге, волонтерський туризм може допомогти у збереженні культурної спадщини та традицій.

По-третє, волонтерський туризм може стати корисним для розвитку туризму в країні. Волонтери можуть допомогти відновити інфраструктуру, забезпечити безпеку для туристів та зробити регіони більш доступними для відвідування [37].

Ці тенденції свідчать про зростаючий інтерес до волонтерського та соціального туризму в Україні та підкреслюють його потенціал як інструменту для розвитку громад та сталого туризму.

Розвиток волонтерського та солідарного туризму в Україні має велике значення з кількох причин:

Соціальна взаємодія та сприяння спільнотам: Волонтерський туризм допомагає сприяти соціальній взаємодії між місцевими жителями та відвідувачами. Це створює можливості для обміну досвідом, культурою та мовами, а також сприяє розвитку місцевих спільнот.

Підтримка місцевої економіки: Солідарний туризм сприяє розвитку місцевої економіки, оскільки він спонукає туристів вибирати місцеві товари, послуги та ресторани. Це стимулює підприємництво та створює нові можливості для місцевих жителів.

Збереження культурної спадщини: Волонтери часто беруть участь у проєктах з охорони та відновлення історичних пам'яток та культурних об'єктів. Це допомагає зберегти культурну спадщину для майбутніх поколінь.

Екологічна стійкість: Волонтерський туризм може також сприяти збереженню природних ресурсів та екосистем, оскільки волонтери можуть брати участь у різноманітних природоохоронних заходах.

Взаєморозуміння та толерантність: Волонтерський туризм сприяє руйнуванню стереотипів та підвищує культурну обізнаність та відкритість [31].

Отже, розвиток волонтерського та солідарного туризму в Україні не лише сприятиме розвитку місцевих спільнот та економіки, але й сприятиме збереженню культурної та природної спадщини, а також сприятиме взаєморозумінню та толерантності.

РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТА СОЛІДАРНОГО ТУРИЗМУ В ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

2.1. Прифронтові регіони України як перспективні території з розвитку волонтерського та солідарного туризму

Як зазначає голова Державного агентства розвитку туризму України Мар'яна Олесків сьогодні у світі бачать Україну в першу чергу як воєнну локацію, де відбувається війна. Важливо зрозуміти, як це ставлення трансформувати. Наразі поглиблюється співпраця з потенційними стейкхолдерами і міжнародними маркетинговими агентствами, які допоможуть сформувати й належно оформити ці сили. В той же час, першочерговими завдання державної політики у сфері туризму на 2023-2030 рр. є:

- ефективний маркетинг і менеджмент дестинацій;
- відновлення ділового (конференц) туризму;
- відновлення регіонів;
- ефективне державне управління сферою туризму;
- розвиток українських курортів;
- розширення міжнародних комунікацій [51].

Прифронтові регіони сходу та півночі України хоча й мали значний туристичний потенціал, однак туризм на даних територіях не достатньо розвивався не із-за відсутності ресурсу, а саме із-за його недооцінювання та неправильного позиціонування. Війна, з одного боку, завдала значних збитків природним багатствам та культурно-історичним пам'яткам даних регіонів, з іншого – привернула увагу не лише мешканців України, а й всього світу до цих територій. У майбутньому дані регіони можуть стати плацдармом для відбудови території та розвитку туристичної діяльності за всіма європейськими канонами та стандартами.

Згодом під час щорічного Публічного звіту, який відбувся 7 лютого 2024 року у приміщенні Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ» Голова ДАРТ зазначила, що вимушена пауза у розвитку багатьох туристичних напрямків дає можливість структурувати і систематизувати український туризм. За словами очільниці ДАРТ, одне з головних завдань агентства – допомогти місцевим громадам по всій країні знайти свій власний, унікальний шлях туристичного розвитку. Крім того, в агентстві планують продовжити роботу над створенням мапи маршрутів пам'ятних місць, які стануть форпостами національної пам'яті, та туристичними магнітами для вітчизняних та іноземних туристів [62].

На цього тлі зростає вага прифронтових регіонів, щодо подальшого розвитку туристичної сфери. Прифронтові регіони сходу та півночі України хоча й мали значний туристичний потенціал, однак туризм на даних територіях не достатньо розвивався не із-за відсутності ресурсу, а саме із-за його недооцінювання та неправильного позиціонування. Війна, з одного боку, завдала значних збитків природним багатствам та культурно-історичним пам'яткам даних регіонів, з іншого – привернула увагу не лише мешканців України, а й всього світу до цих територій. У майбутньому дані регіони можуть стати плацдармом для відбудови території та розвитку туристичної діяльності за всіма європейськими канонами та стандартами.

До оновленого переліку територіальних громад, розташованих у районах проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), входить 9 областей. Це територіальні громади Донецької (66), Харківської (56), Дніпропетровської (10), Луганської (37), Запорізької (59), Херсонської (48), Миколаївської (26), Сумської (20), Чернігівської (4) областей. Станом на 23 листопада 2022 року до цього переліку включено 326 громад. Зазначений перелік формується за погодженням Міноборони на підставі пропозицій відповідних обласних і Київської міської військових адміністрацій. У процесі визначення таких

територій діють три ключові критерії: тимчасова окупація, оточення (блокування), активні бойові дії [53].

Проблематика розвитку у туризму у прифронтових регіонах періодично піднімається у наукових публікаціях, напевно це стане ключовим питанням для дискурсу у повоєнний період. Однак на даний момент серед вагомих досліджень варто відзначити дослідження, яке виконано в межах естонсько-українського науково-дослідницького проекту «Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє» на базі Центру ландшафту та культури Школи гуманітарних наук Талліннського Університету за підтримки Естонського дослідницького агентства.

Дане дослідження проводилось естонськими та українськими вченими з метою розуміння бачення представників туризму щодо розвитку цієї сфери економіки у майбутньому. У межах дослідження було ініційовано їх соціологічне опитування на прифронтових територіях України (Запорізької, Дніпропетровської, Сумської, Харківської, Донецької областей). Опитування проводилося з 2 по 15 лютого 2023 року естонськими (Талліннський університет) та українськими вченими (Запорізький національний університет, Криворізький державний педагогічний університет, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Харківська державна академія культури).

Респондентами стали 144 особи. Переважно це власники туристичного бізнесу, працівники закладів туристичної інфраструктури та атракцій, представники громадських організацій туристичного спрямування та виконавчої влади, яка координує туристичну діяльність на прифронтових територіях України [16].

Відповідно до результатів дослідження, з початком війни у прифронтових населених пунктах України відбулися такі зміни туристичної галузі: по-перше, знизився рівень платоспроможності населення (22,6%); по-друге, привабливі туристичні об'єкти перестали функціонувати або приймати

туристів (22,3%); по-третє, знизився рівень інтересу до відвідування туристичних об'єктів (18,3%). Серед проблем, з якими зіткнулися підприємства туристичної сфери, респонденти відзначили наступні: туристичні об'єкти ділового характеру виникали в зонах окупації чи активних бойових дій і ставали недоступними (16,1%); вирішили тимчасово припинити свою діяльність через низький попит (13,6%); партнери з туристичної діяльності припинили діяльність або не приймають туристів (13,2%). Туристичні суб'єкти прифронтових громад зазначили, що після початку військової агресії вони надавали такі види туристичних послуг, як екскурсії, тури, інформаційні та консультаційні послуги, волонтерська допомога переселенцям тощо.

Головними перспективами розвитку туризму респонденти зазначили відновлення функціонування туристичних локацій (40,1%) та можливість модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів (31,5%), 21,0% респондентів вважають, що туристи будуть приїжджати дивитись наслідки військових дій. Важко було відповісти 6,6%, а 0,8% указали, що не бачать жодних перспектив [16].

Таким чином, відновлення функціонування туристичних локацій та модернізація туристичних об'єктів потребуватиме і коштів і робочих рук, тож розвиток волонтерського та солідарного туризму для цих регіонів може стати ключовим.

2.2. Розробка турів волонтерського та солідарного туризму в прифронтових регіонах та обґрунтування їх змісту та доцільності

У даному дослідженні увагу було акцентовано на Криворіжжі та дотичних до нього регіонах Херсонщини. Зокрема, в епіцентрі уваги було вивчення можливостей для організації волонтерського та солідарного туризму на території колишнього Апостолівського району, який є малою Батьківщиною авторки дослідження. Тож, при підготовці пропозицій турів волонтерського та

солідарного туризму було враховано ресурс Апостолівської об'єднаної територіальної громади, Грушівської громади, Зеленодольської міської територіальної громади Криворізького району Дніпропетровської області, а також Нововоронцовської та Високопільської територіальної громади Бериславського району Херсонської області.

Задля формування пропозиції *волонтерського туризму* нами було обрано як ключову локацію ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Кам'янський прибережно-річковий комплекс» та дотичні до нього території. Волонтерський туризм пропонуємо розглядати за двома напрямками:

1) проведення волонтерських екскурсій реабілітаційного спрямування для військовим, ВПО, безпосередньо волонтерів тощо.

2) залучення волонтерів для облагородження території у рекреаційній зоні заказника.

Практика проведення реабілітаційних екскурсій та турів набирає обертів в Україні, однак більшість пропозицій локалізовані на теренах Західної України, та не завжди люди, а особливо військові мають достатньо часу для таких тривалих подорожей. Тож цілком резонним є пропозиція такого формату відпочинку у прифронтових регіонах, де достатньо на день виїхати, щоб отримати психологічне перезавантаження. Тож маршрут проведення волонтерських екскурсій реабілітаційного спрямування пропонуємо розпочинати та завершувати в місті Апостолове. До маршруту включені наступні локації: водоспади, Токівський каньйон, Токівський затоплений гранітний кар'єр, Київський гранітний діючий кар'єр, мегалітичне культове місце середньої бронзи, пам'ятні знаки: останньому кошовому отаману Запорізької Січі – Петру Калнишевському, Запорозьким козакам, на місці поховання скіфського воїна. До повномасштабного вторгнення зазначений заказник користувався значним інтересом в екскурсантів. Зокрема, екскурсійні тури до нього пропонували організації: Туристичний клуб «Риба Андрій» (м. Дніпро), Туристичний центр «Кривбастур» (м. Кривий Ріг), організація «7 Січей» (м. Нікополь).

Ресурс даного заказника нами було адаптовано під екскурсійну програму реабілітаційного спрямування (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Програма туру «Степові родзинки Апостолівщини»

<i>Етап екскурсійного маршруту</i>	<i>Час</i>	<i>Відстань</i>
Оглядова екскурсія під час переїзду м. Кривий Ріг – м. Апостолове	13.00-13.50	44 км
Оглядова екскурсія під час переїзду м. Апостолове – с. Токівське	13.50-14.25	25 км
<i>Пішохідна частина з екскурсійним обслуговуванням</i>		
с. Токівське – Токівський каньйон	14.25-14.30	
Токівський каньйон – мегалітичне культове місце середньої бронзи та розташований поряд пам'ятник Скіфському воїну	14.30-15.10	
Мегалітичне культове місце – Київський гранітний діючий кар'єр	15.10-15.40	
Київський гранітний діючий кар'єр – Токівський затоплений кар'єр	15.40-16.10	
Токівський затоплений кар'єр – Токівські водоспади з розташованим поруч пам'ятником Петру Калнишевському	16.10-17.00	
Вечеря в польових умовах	17.00-17.30	
Бесіда довкола багаття	17.30-18.30	
Переїзд Токівські водоспади – с. Червоний Тік	18.30-18.45	5 км
Переїзд с. Червоний Тік – м. Апостолове	18.45-19.10	18 км
Переїзд м. Апостолове – м. Кривий Ріг	19.10-20.00	44 км
РАЗОМ	7 год.	136 км

*Поки група здійснює піший перехід, транспорт переїздить від с. Токівське до Токівських водоспадів – 2 км.

Картосхема маршруту представлена в додатку М. За запитом виїзд здійснювався о 13.00 з Кривого Рогу, час виїзду можна варіювати. Аналогічні тури можна організувати з Нікополя, Дніпра та Запоріжжя.

Даний маршрут тричі організувався для криворізьких військових за фінансової підтримки Криворізької військової адміністрації та Координаційного Центру ГО «Набат Кривбас» за туристичним супроводом ФОРП Казаков. Дані мандрівки було організовано в період з 26 по 31 березня 2024 року з нагоди дня Національної гвардії України. Учасникам турів, з метою отримання фідбеку, були роздані бланки анкети, де їх попросили за 5-бальною шкалою оцінити якість наданих послуг. Опитано було 48 учасників, які брали участь під час трьох організованих заїздів. На основі отриманих балів за відповіді було здійснено узагальнену бальну оцінку (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Бальна оцінка якості наданих послуг в волонтерському турі

Критерії оцінки	Оцінка					Сумарний бал	Середній бал
	«5»	«4»	«3»	«2»	«1»		
Якість туристичного супроводу	41	3	4	0	0	229	4,77
Насиченість екскурсійної програми	40	5	3	0	0	229	4,77
Транспортне обслуговування	37	3	6	2	0	219	4,56
Харчування, надане під час подорожі	39	6	3	0	0	228	4,75
Використання додаткових атракцій	27	10	6	3	2	201	4,19

Загалом якість послуг була оцінена доволі позитивно. В цілому були за організацію даного волонтерського туру отримано доволі високі за всіма показниками. Найнижчий узагальнений бал було отримано за використання додаткових атракцій – 4,19. Основні висловлені рекомендації учасників якраз стосувалися урізноманітнення додаткових атракцій. Зокрема, було запропоновано включити катання на водних плавзасобах (33,3%), квадроциклах (18,8%), майстер-класи (16,7%), спортивні атракції та скелелазіння (по 14,6%), впровадити анімаційну програму (4,2% респондентів).

Другий варіант організації волонтерського туру передбачає залучення волонтерів до фізичної допомоги громаді. Тому планується стаціонарне перебування волонтерів на території громади. Відповідно необхідно підготуватись до розміщення волонтерів. Оскільки офіційно зареєстровані сільські садиби на території визначених громад Криворізького району відсутні, пропонуємо організувати розміщення волонтерів у кемпінговому форматі. Для цього необхідно облаштувати кемпінгову зону, та відповідно здійснити закупівлю необхідного спорядження. Калькуляція даної закупівлі надана в додатку Н. Кемпінгова зона запланована на 20 осіб, які розміщуються в дво-аби тримісних палатках. Бажаючі можуть приїхати з особистим обладнанням. Кошти на закупівлю обладнання можна спробувати виграти, подавши грантову пропозицію або використовуючи систему фандрайзингу.

Серед видів волонтерської діяльності, які можна реалізовувати, є:

- проведення археологічних розкопок (виключно під супроводом досвідченого археолога);
- очистка берегів річка Кам'янка та прибережної території від сміття;
- облаштування території, виготовляючи та розставляючи вказівники, альтанки (в дозволених місцях);
- проведення тематичних волонтерських таборів на території кемпінгової зони.

Окрім цього, щоб зацікавити волонтерів, доцільно було б задля урізноманітнення дозвілєвої програми придбати байдарки та sup-дошки.

Стосовно вартості даного туру, то його розрахувати доволі проблематично: все залежить від тривалості перебування волонтерів. Можна орієнтуватися на показники, наведені в табл. 2.2.3.

Таблиця 2.2.3

Добові витрати на перебування в кемпінговому волонтерському таборі

Показники	Витрати на 1 добу	
	на 1 особу, грн.	на групу 20 осіб, грн.
Оренда та амортизація кемпінгового обладнання	100	2000
Сніданок (каша+кава+печиво)	80	1600
Обід (борщ + чай)	120	2400
Вечеря (макарони+ салат+чай)	100	2000
Страховання	24	480
РАЗОМ	424 грн.	8480 грн.

Щодо формування пропозиції з *солідарного туризму*, ми орієнтувалися на концепцію меморіалізації пам'ятних місць, представлених Державним агентством розвитку туризму [37, 47]. Концепція запропонованого нами маршруту передбачала показ територій по обидва боки від лінії фронту, яка проходила трасою Т2207. Відповідно до цього маршруту було вирішено включити територіально близькі об'єкти північної частини Херсонщини, південну частину колишнього Апостолівського району Дніпропетровської області, а також прибережну зону знищеного Каховського водосховища (дод. П).

Програма створювалась із урахуванням того, що на даний момент до залізничного вокзалу Апостолове курсують лише електрички. Найбільшим містом, розташованим поряд, є Кривий Ріг. Тож планується, що туди прибувають групи київським потягом №75, далі можливе замовлення транспорту з Кривого Рогу (для іноземних груп), а можливий приїзд до м. Апостолове електричкою №6412, яка прибуває о 7.47. Зворотній шлях знову ж таки електричкою № 6075 о 18.39 до Кривого Рогу. При цьому ще в 2022 році через Апостолове курсував потяг №120 Запоріжжя – Львів, а в довоєнний час прямий потяг з Києва на Херсон і відвідувачі безпосередньо могли залізничним шляхом прибути до міста. Сподіваємось в повоєнний період всі маршрути залізничного транспорту буде поновлено.

Загальна характеристика розробленого туру представлена в табл. 2.2.4.

Таблиця 2.2.4

Загальна характеристика солідарного дводенного туру місцями пам'яті
«По дві сторони лінії фронту»

Назва туру	«По дві сторони лінії фронту»
Форма туру	Маршрут пам'яті
Клас туру	Внутрішній регіональний
Сезонність	Теплий період року
Спосіб пересування	Мікроавтобус
Форма маршруту	Кільцевий (у вигляді вісімки)
Тривалість	2 дні
Екскурсійні пункти	Апостолове – Зеленодольськ – Апостолове
Проміжні зупиночні пункти	1 день: с. Нововоронцовка – с. Осокорівка – с. Любимівка – с. Високопілля 2 день: с. Грушівка – с. Токівське
Ночівля	Зеленодольськ, готель «Юнайтіс»
Харчування	Організоване: 1 день – сніданок, обід, вечеря. 2 день – сніданок, обід.
Цільова група	Мешканці західних регіонів України; іноземці
Кількість учасників	Груповий 17-20 туристів на 1 супроводжуючого
Протяжність маршруту	1 день – 110 км 2 день – 74 км Загалом: 184 км
Загальний час в турі	3 7.47 першого дня до 18.39 другого дня. Загалом 34 годин 52 хвилини

Детальна програма туру представлена в додатках Р. Калькуляція даного туру представлена з розрахунку на 18 осіб, подана в табл. 2.2.5

Таблиця 2.2.5

Калькуляція солідарного дводенного туру місцями пам'яті
«По дві сторони лінії фронту»
(для групи 18 дорослих)

<i>Стаття витрат</i>	<i>Ціна</i>	<i>Вартість для групи 18 осіб, грн.</i>
Витрати на групу		
Транспортні послуги	20 грн./км	3680
Послуги супроводжуючого гіда	2500 грн./1 день	5000
<i>Загалом групові витрати</i>		<i>8680</i>
Індивідуальні витрати		
Сніданок в м. Апостолове (кафе «Мрія»)	130 грн./1 ос.	2340
Обід в с. Любимівка	150 грн./ос.	2700
Вечеря в м. Зеленодольськ (кафе «Gastro bar Castle»)	270 грн./ос.	4860
Ночівля в готелі «Юнайтіс», м. Зеленодольськ	300 грн./ос.	5400

Сніданок в готелі «Юнайтс», м. Зеленодольськ	120 грн./ос.	2160
Обід в с. Токівське (Музей-корчма)	240 грн./ос.	4320
Страхування (компанія ПЗУ)	24 грн з особи/2 дні	432
Сувенірний брелок із розмальованої гільзи	200 грн./шт.	3600
<i>Індивідуальні витрати на 1 особу</i>	<i>1434 грн.</i>	<i>25812</i>
<i>Собівартість туру (для групи 18 осіб) на 1 особу</i>		<i>34492 1916,22</i>
Прибуток туристичної фірми (20%)		6898,4
Податки (ФОП 3-групи)	5%	$(34492+6898,4)*0,05=2069,52$
ЗАГАЛЬНА ВАРТІСТЬ ТУРУ		43459,92 грн.
Вартість на 1 особу		2414,44 грн.

*вартість розраховано станом на квітень 2024 року та необхідно буде звірити перед початком апробації туру

**для іноземців у вартість туру буде включено послуги гίδα-перекладача

***в постраждалих від війни громадах гід пропонує туристам пожертвувати кошти на відбудову

Із врахуванням обов'язкових вимог щодо забезпечення безпеки туристам, апробація та реалізація даного туру запланована у повоєнний час.

2.3. Рекомендації щодо активізації волонтерського та солідарного туризму в прифронтових регіонах

Питання відновлення туристичного потенціалу прифронтових територій актуальне навіть в нинішніх реаліях, тому що після завершення військових дій ці території стануть ще одними туристичними магнітами України. Однозначно на цих територіях доцільним є розвиток волонтерського та солідарного туризму, які в свою чергу сприятимуть:

1. Зростанню підтримки місцевих громад.
2. Соціальній взаємодії, що створить можливості для обміну досвідом, культурою та мовами, а також сприяє розвитку місцевих спільнот
3. Залученню уваги до проблем прифронтових громад.
4. Збереженню культурної спадщини.

5. Культурному обміну та взаєморозумінню між людьми з різних регіонів і країн, та, відповідно, зменшенню стереотипів та підвищенню культурної обізнаності та відкритості.

6. Екологічній стійкості, завдяки участі волонтерів у різноманітних природоохоронних заходах.

7. Розвитку туристичного потенціалу, шляхом створення нових маршрутів та розширення пропозицій сфери гостинності.

8. Збільшення у майбутньому привабливості прифронтових регіонів для інвестицій, що сприятиме економічному відновленню та розвитку нових сфер діяльності.

За підсумками дослідження було здійснено SWOT-аналізи (дод. С), які чітко демонструють сильні та слабкі сторони розвитку волонтерського та солідарного туризму на прифронтових територіях.

Механізм забезпечення функціонування волонтерського туризму в Україні може бути спрямована на залучення громадськості до підтримки соціальних проектів, збільшення туристичного потенціалу країни та сприяння розвитку відповідального туризму. Даний механізм було зображено схематично в дод. Т. В даній схемі акцент робиться на необхідності поєднання двох ключових аспектів: волонтерства, що регулюється Національною соціальною сервісною службою України, а також туристичної діяльності, яка знаходиться в площині відповідальності Державного агентства розвитку туризму. Ефективність розвитку даного туристичного напрямку безпосередньо буде залежати від місцевої виконавчої влади на місцях. Також у схемі відображено напрями та форми реалізації діяльності щодо розвитку волонтерського туризму.

Таким чином, щоб у майбутньому максимально використати наявний потенціал прифронтових регіонів для туристичної діяльності необхідно:

- залучити різноманітні ресурси для масштабного розмінування території;

- створити програми післявоєнного відновлення туризму в прифронтових регіонах;
- підготувати масштабну маркетингову кампанію для залучення туристів як і з інших регіонів України, так і за кордону;
- активно долучатись та подавати пропозиції до різноманітних проєктів, що підтримуються міжнародними донорами;
- розробити туристичні програми місцями військової слави Збройних сил України;
- відновити зруйновану та пошкоджену туристичну інфраструктуру;
- просувати нестандартні формати туризму;
- при підготовці тих чи інших туристичних проєктів та пропозицій необхідно за можливості спрогнозувати всі ризики.

Необхідно абсолютно повністю переглянути стратегію внутрішнього туризму. Адже в довоєнні роки традиційно, туристичні потоки зі сходу та центру спрямовувались на захід та південь України, тоді як у післявоєнний період однозначно виросте потреба у відвідуваннях тих місць, які вже стали символами цієї війни. Тож ці питання потребують подальшого опрацювання та консолідації зусиль представників владних структур, експертів туристичної сфери та науковців, все це створить підґрунтя для реінкарнації прифронтових громад та формування їх туристичного іміджу, а розвиток волонтерського та солідарного туризму стимулюватимуть та прискорюватимуть даний процес.

ВИСНОВКИ

Здійснивши ґрунтовний аналіз доцільності розвитку волонтерського та солідарного туризму у прифронтових регіонах України, було зроблено наступні висновки:

Сучасне волонтерство зародилося в 1859 р. в Італії. Його ініціатором був Анрі Дюнан, який у 1863 році заснував Червоний Хрест. Ключовими документами, що регламентують волонтерську діяльність є Загальна декларація волонтерів (1990 р.) та Загальна декларація про волонтерську діяльність (2001 р.).

Існує різноманітність контекстів і точок зору щодо місця волонтерського туризму серед великої маси досліджень туризму. Різні автори розглядають волонтерський туризм як форму альтернативного, екологічного, нішевого та нового морального туризму. Виділяють два різних типи волонтерського туризму: «орієнтований на відпочинок» і «орієнтований на волонтерство». На нашу думку, специфікою волонтерського туризму якраз і є дотримання балансу між туризмом та волонтерством. Тож, волонтерський туризм – це подорож, яка поєднує волонтерство і відпочинок, ключовими характеристиками якої є: добовільність, некомерційність, соціальна корисність та взаємодія, екологічність, навчання та особистісний розвиток.

У багатьох джерелах ототожнюють волонтерський та солідарний туризм. Однак під солідарним туризмом розуміють мандрівки, в ході яких відбувається усвідомлена підтримка місцевих громад і локального бізнесу, які не передбачають фізичної допомоги.

Україна має значний потенціал для розвитку волонтерського та солідарного туризму, що підтверджується різноманітними успішними кейсами (м. Кам'янець-Подільський, Хутір Гоголя, діяльність організації БУР тощо).

Ключовими означені види туризму можуть стати для прифронтових регіонів, так як у Державному агентстві розвитку туризму наголошують на

необхідності створення маршрутів пам'яті територією постраждалих від війни громад.

У даному дослідженні увагу було акцентовано на Криворіжжі та дотичних до нього регіонах Херсонщини. Було запропоновано дві різноформатних програми волонтерського туризму та один тур солідарного туризму, а саме:

- розроблено та апробовано екскурсійний тур реабілітаційного спрямування до ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Кам'янський прибережно-річковий комплекс»;

- запропоновано створення кемпінгового волонтерського табору з метою залучення волонтерів для облагородження території у рекреаційній зоні зазначеного заказника;

- розроблено тур солідарного туризму, що передбачає відвідування постраждалих об'єктів північної частини Херсонщини та колишнього Апостолівського району Дніпропетровщини, проїзд колишньою лінією фронту, огляд залишків Каховського водосховища, відпочинок на території Кам'янського прибережно-річкового комплексу. Апробацію та впровадження даного туру з міркувань безпеки заплановано в повоєнний період.

Здійснено SWOT-аналіз розвитку волонтерського та солідарного туризму в прифронтових регіонах. Запропоновано механізм забезпечення функціонування волонтерського туризму, що забезпечується при взаємодії трьох ключових акторів: Національної соціальної сервісної служби України, Державного агентства розвитку туризму й органів місцевої виконавчої влади.

За результатами дослідження можна констатувати, що волонтерський та солідарний туризм є вкрай важливими для прифронтових громад як нині, так і в повоєнний період. Сприяння розвитку даних видів туризму позначиться на зростанні підтримки місцевих громад, акцентуванні уваги на проблемах прифронтових територій, розвитку їх туристичного потенціалу, економічному відновленню та розвитку нових сфер діяльності у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barbieri C., Santos C. A. and Katsube Y. Volunteer tourism: On-the-ground observations from Rwanda. *Tourism Management*. 2011. 33(3), 509-516.
2. Bekker M. Volunteer Tourism – International // *Travel & Tourism Analyst* №16, September 2008. P. 6.
3. Brown S., Morrison A. Expanding volunteer vacation participation. An exploratory study on the mini-mission concept. *Tourism Recreation Research*, 2003. № 28 (3), 73-82.
4. Butcher J. *The moralisation of tourism: sun, sand... and saving the world?* Routledge. 2005.
5. Butcher J., Smith P. 'Making a difference': Volunteer tourism and development. // *Tourism recreation research*. 2010. № 35(1), P. 27-36.
6. Callanan M., Thomas S. Volunteer tourism: Deconstructing volunteer activities within a dynamic environment. 2007. In *Niche tourism* (pp. 183-200). Routledge.
7. Carter K. A. *Volunteer tourism: An exploration of the perceptions and experiences of volunteer tourists and the role of authenticity in those experiences* (Doctoral dissertation, Lincoln University). 2008.
8. Dolnicar S., McCabe S. Solidarity tourism-How can tourism help the Ukraine and other war-torn countries? 2022. URL: <https://osf.io/preprints/socarxiv/4vcpz>
9. Gray N. J., Campbell L. M. A decommodified experience? Exploring aesthetic, economic and ethical values for volunteer ecotourism in Costa Rica. *Journal of sustainable tourism*. 2007. №15(5). P. 463-482. <https://doi.org/10.2167/jost725.0>
10. Kiptenko V., Rastvorova M. Volunteering experience in professional training of travel and tourism labour force: current challenges and responses. Theoretical and methodological approaches to the formation of a modern system of national and international enterprises, organizations and institutions' development

(2nd ed.). Collective scientific monograph. 2022. Edition 2. Primedia eLaunch. Dallas. USA. URL: <https://doi.org/10.36074/tmafmseoid.ed-2.16>

11. Lalita C. Thapa, Uttam N. Malla. Volunteerism and promoting voluntary services. URL: <http://www.volunteeraidnepal.org/resource/articles/volunteerism-andpromoting-voluntary-services/>.

12. Lyons K., Hanley J., Wearing S., Neil J. Gap year volunteer tourism. Gap year volunteer tourism: Myths of Global Citizenship? *Annals of Tourism Research*, 2012. Volume 39, Issue 1, Pages 361-378. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.04.016>.

13. McGehee N.G. Volunteer tourism: Evolution, issues and futures. *Journal of Sustainable Tourism*, 2014. № 22(6), 847-854.

14. McGehee N.G., Santos C. A. Social change, discourse and volunteer tourism. *Annals of tourism research*, 2005. № 32(3), 760-779.

15. *Niche Tourism. Contemporary issues, trends and cases / Ed. by M. Novelli.* – Elsevier, 2005. – 264 p.

16. Reimann M., Kornus O. H., Patsiuk V. S., Venherska N. S., Kholodok V. D., Palang H. Tourism in Ukrainian frontline communities: trends, challenges, and development prospects // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2023. Vol 32(3). P. 89-98. doi: 10.15421/112352.

17. Salamon L., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates, and a roadmap to the future. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 2011. Vol. 82. №3. p. 225. DOI:[10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x)

18. Sin H. L. Volunteer tourism—“involve me and I will learn”?. *Annals of tourism research*, 2009. – 36(3), 480-501.

19. Stainton H. A segmented volunteer tourism industry, 2016. P. 257-258. Retrieved from <http://surl.li/eapvy>

20. The Universal Declaration on Volunteering / International Association for Volunteer Effort. URL: <https://www.iave.org/the-universal-declaration-on-volunteering/>

21. Tomazos K., Butler R. Volunteer tourism: The new ecotourism?. *Anatolia*, 2009. 20(1), 196-211.
22. Uriely N., Reichel A., Ron A. Volunteering in tourism: Additional thinking. *Tourism Recreation Research*. 2003, 28(3), 57-62.
23. Volunteer. Online Etymology dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/volunteer#etymonline_v_50003 (дата звернення: 16.02.2024)
24. Wang Y. A Localised Perspective on International Volunteer Tourism: A case study of a Chinese organisation's practice in Mathare, Kenya (Doctoral dissertation, Durham University). 2020.
25. Wearing S., McGehee N. G. Volunteer tourism: A review. *Tourism management*. 2013. № 38. P. 120-130.
26. Wearing S. (Ed.). *Volunteer tourism: Experiences that make a difference*. Cabi Publishing, 2001.
27. Wen J. J. The Impact of Volunteer Tourism: Case Study of Meixian Team. *International Journal of Social Sciences*, 2019, VIII(1). P. 81-94. DOI: [10.20472/SS.2019.8.1.007](https://doi.org/10.20472/SS.2019.8.1.007)
28. UNWTO (2022a) UNWTO in Geneva: Against Restrictions and For Peace and Tourism for All, <https://www.unwto.org/news/unwto-in-geneva-against-restrictions-and-for-peace-and-tourism-for-all>
29. Бойко В. Волонтерський туризм: сьогодення і перспективи розвитку // Синергія науки і бізнесу у повоєнному відновленні Херсонщини : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ХНТУ, 26-28 квітня 2023 р.) у 2-х т. ; Т. 2 / за ред. О. В. Чепелюк. – Одеса : Олді+, 2023. С. 143-145.
30. Будуємо Україну разом. URL: <https://www.bur.org.ua/volonteryty/>
31. Василенко А.І., Пацюк В.С. Волонтерський та солідарний туризм в Україні, їх специфіка та значення // Освітні й наукові виміри географії та туризму: матер. III Всеукраїнської науково-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 17 квітня 2024 р.) / відп. ред. Є. В. Копилець. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 140-144.

32. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 220 с.

33. Відновлення туризму і туризм для відновлення / Проект Ukraïner. 29.11.2023. URL: <https://www.ukraïner.net/turyzm-vidnovlennia/>.

34. Волонтерство і волонтуризм в Україні. Наукова робота. 26 с. URL: <https://www.hneu.edu.ua> > 2019/03 > Volonturyzm. (дата звернення 24.11.2021).

35. Геваковська М. Волонтерський туризм / М. Геваковська // Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 43(1). С. 178-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2013_43%281%29__24

36. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія / Павло Горінов, Ростислав Драпушко. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

37. ДАРТ представило Концепцію меморіалізації пам'ятних місць. Київщина стане пілотним регіоном. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-predstavilo-konceptiyu-memorializaciyi-pamyatnih-misc-kiyivshchina-stane-pilotnim-regionom>

38. Долинська О.О. Перспективи розвитку волонтерського туризму в Україні / Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21-22 березня 2023 р.). Хмельницький: ХГПА., 2023. С. 26-29.

39. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

40. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 16.09.1997р. № 531/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

41. Каднічанський Д.А., Халілова О.М. Волонтерський туризм у мотивах туристичних подорожей. Сучасний контекст // Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : тези доповідей X Міжнар. наук.-практ. інтернет-

конф., Київ, 6-7 квіт., 2023 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури та інформаційної політ. України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; Київ. ун-т культури ; Ф-т готельно-ресторанного і турист. бізнесу. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2023. С. 167-169.

42. Карпенко Н., Логвин М. Тенденції та перспективи розвитку туризму в Україні в умовах війни // Розвиток туристичної сфери в умовах глобалізації, 2023. С. 268-271.

43. Кирилюк І., Швертко Л. Волонтерський туризм як інструмент соціальної інтеграції вимушено переміщених осіб під час // Економічні горизонти. 2018. №2 (5). С. 80-91. DOI: doi.org/10.31499/2616-5236

44. Липитчук О. Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні / Scientific Collection «InterConf», 2022. С. 180–188.

45. Лях Т.Д. Мотивація до волонтерської діяльності / Т. Л. Лях // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2012. № 22(8). С. 84-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22%288%29__13

46. Маккарлі С., Лінч Р. Управління діяльністю волонтерів / Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт». К., 2008. 279 с.

47. Маршрути пам'яті. Частина зруйнованих від війни об'єктів в Україні збережуть для історії. URL: www.rbc.ua/ukr/travel/marshruty-pamyati-chast-razrushennyh-voyny-1650875008.html

48. Миронец Д. Волонтерський туризм: проблеми, пошуки, перспективи // Сучасні тенденції розвитку туризм. ВП «МФ КНУКІМ.- 2015. С. 66-67.

49. Міжнародний воркшоп «Солідарний та волонтерський туризм, як інноваційні види туризму в умовах війни та повоєнної відбудови України». URL: <http://surl.li/rrilz>

50. Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/>

51. Олесків М. Першочергові завдання відродження туризму в умовах воєнного стану в Україні // Туризм в Україні: виклики та відновлення [Електронний ресурс] : Зб. матеріалів Міжнародного туристичного форуму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, 21–22 березня 2023 року. К. : КНЕУ, 2023. С. 220-223.

52. Пацюк В.С., Василенко А.І., Святецький В.Ю. Волонтерський туризм: концептуальні засади // Географія та туризм: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (28 лютого 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2024. С. 447-452.

53. ПЕРЕЛІК територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 23 листопада 2022 року https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/1._dodatok_do_nakazu_perelik_tg_231122.pdf

54. Потапенко В., Двігун А. Нові соціальні рухи. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>

55. Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. 243 с.

56. Путівник волонтера: <https://myvolontery.com.ua/toolkit>

57. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/140 від 19.12.2018 р. «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.unv.org/news/resolution-volunteering-2030-agenda-sustainable-development-formally-adopted-un-general>

58. Роздорожнюк О. Екскурсії під час війни: як змінилася робота українських гідів та екскурсоводів. URL:

<https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/ekskursiyi-pid-chas-vijny-yakzminylasya-robota-ukrayinskyh-gidiv/>

59. Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.

60. Смирнов І., Любіцева О. Волонтерський туризм як напрямок альтернативного туризму в умовах російської агресії проти України // Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, 4-5 жовтня 2022 р.: електронний варіант. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. –119 с.

61. Смирнов І.Г., Любіцева О.О., Гринюк Д.Ю., Степанець І.О. Теорія і практика волонтерського туризму в умовах воєнного стану в Україні через російську агресію та відродження туризму після перемоги (на прикладі м. Кам'янця-Подільського) // Географія та туризм. 2022. Випуск 69. С. 11-25. <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.68.11-25>

62. У ДАРТ озвучили пріоритетні напрямки роботи на 2024 рік. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-dart-ozvuchili-prioritetni-napryamki-roboti-na-2024-rik>

63. Хутір Гоголя. URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=376291178678627&id=100088932445406&rdid=PQQRehcfU1LZIgn3

64. Через російську агресію в Україні постраждали 945 пам'яток культурної спадщини. URL: <https://mcip.gov.ua/news/cherez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdaly-945-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny/>

65. Що таке волонтуризм та до чого тут українські переселенці? Розповідає американець. URL: <https://evacuation.city/articles/212187/scho-take-volonturizm-ta-do-chogo-tut-ukrainski-pereselenci-rozpovidaye-amerikanec>.

66. Юрченко І.В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні. Київ: Інститут соціології Національної академії наук України, 2009.

67. Як стати волонтером в Україні під час війни: пошук волонтерських організацій та правила в'їзду <https://visitukraine.today/uk/blog/1854/yak-stati-volonterom-v-ukraini-pid-cas-viini-posuk-volonterskix-organizacii-ta-pravila-vizdu>

68. Як працює солідарна економіка. URL: https://www.facebook.com/o.motuzenko?locale=uk_UA

69. Яновська О.В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: безпековий вимір // Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2017. №1/2 (33/34). С. 80-83.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А. 1. Сертифікат щодо завершення курсу «Волонтерство під час війни»

Рис. Б. 1. Сертифікат учасниці конференції

Рис. Б. 2. Сертифікат учасниці конференції

Рис. В. 1. Основні засади волонтерства
(розроблено автором)

Рис. Г. 1. Функції волонтерської діяльності в Україні [36].

Таблиця Д. 1. Класифікація видів волонтерської діяльності
(систематизовано автором за різними підходами)

Класифікаційна ознака	Види волонтерської діяльності
<i>За П. Горіновим та Р. Драпушко [36]</i>	
Залежно від організатора діяльності	Волонтерство на індивідуальній основі
	Волонтерство на базі волонтерської організації
	Корпоративне волонтерство
Залежно від правового статусу	Формальне волонтерство (діяльність, що здійснюється волонтерськими організаціями та групами, з укладенням письмових договорів)
	Неформальне волонтерство (волонтерська діяльність, що здійснюється в результаті вільного вибору)
За провідним напрямом діяльності	Соціальне волонтерство
	Культурне волонтерство (волонтерська діяльність у сфері культури)
	Екологічне волонтерство (волонтерство у сфері природоохоронної діяльності)
	Медичне волонтерство
	Івент-волонтерство
	Медіаволонтерство
	Онлайн-волонтерство
Залежно від мотивації волонтерства	Волонтерська робота із задоволення фізіологічних потреб (приготування їжі, пошив і роздача одягу, робота у притулку тощо)
	Волонтерська робота із задоволення потреби у безпеці (робота спільно із правозахисними організаціями, розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування, моніторинг якості води)
	Волонтерська робота із задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах, збір благодійних пожертв)
	Волонтерська робота з метою самореалізації (викладацька діяльність, тренерська робота, наукове консультування, розробка власного соціального проєкту)
<i>За М. Геваковською [35]</i>	
За змістом волонтерської діяльності	– культурно-історичні – археологія, відновлення стародавніх замків та історичних пам'яток тощо;

	<ul style="list-style-type: none"> – екологічні – відновлення навколишнього середовища і національних парків, облаштування стежин, робота в лісі, насадження дерев або квітів; – соціальні – робота у літніх таборах з дітьми, інвалідами, соціально незахищеними людьми, впорядкування дитячих ігрових майданчиків; – мистецькі – проекти, пов'язані з якимось видом мистецтв: музикою, театром, допомога в організації фестивалів і участь в них; – освітні – навчання професійним навичкам, навчання людей з розумовими й фізичними вадами.
<i>За В. Кіптенко та М. Растворовою [10]</i>	
За видами діяльності, цілями та завданнями	<ul style="list-style-type: none"> – гуманітарні проекти представляють найбільш поширений спектр волонтерських ініціатив, що включають різні види допомоги, насамперед соціальні консультаційні та правозахисні послуги для різних категорій населення, а також насамперед соціально-консультативні та правозахисні послуги для різних категорій населення. У сфері туризму та подорожей це допомога різним категоріям іноземних туристів у їхній туристичній діяльності та враженнях; – екологічні проекти спрямовані на збереження природи, подолання наслідків техногенних аварій, підтримка діяльності національних парків і заповідників; – культурно-історичні ініціативи спрямовані на збереження історичних пам'яток, культурної спадщини країни, у тому числі нематеріальної.
<i>За Т.Д. Лях [45]</i>	
За мотивацією	<ul style="list-style-type: none"> – волонтерська робота із задоволення фізіологічних потреб (приготування їжі, пошив і роздача одягу, робота у притулку); – волонтерська робота із задоволення потреби у безпеці (наприклад, робота спільно із правозахисними організаціями); – волонтерська робота із задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах, збір благодійних пожертв); – волонтерська робота з метою самореалізації (викладацька, тренерська робота, наукове консультування).

Рис. Е.1. Ключові ознаки волонтерського туризму

(розроблено автором)

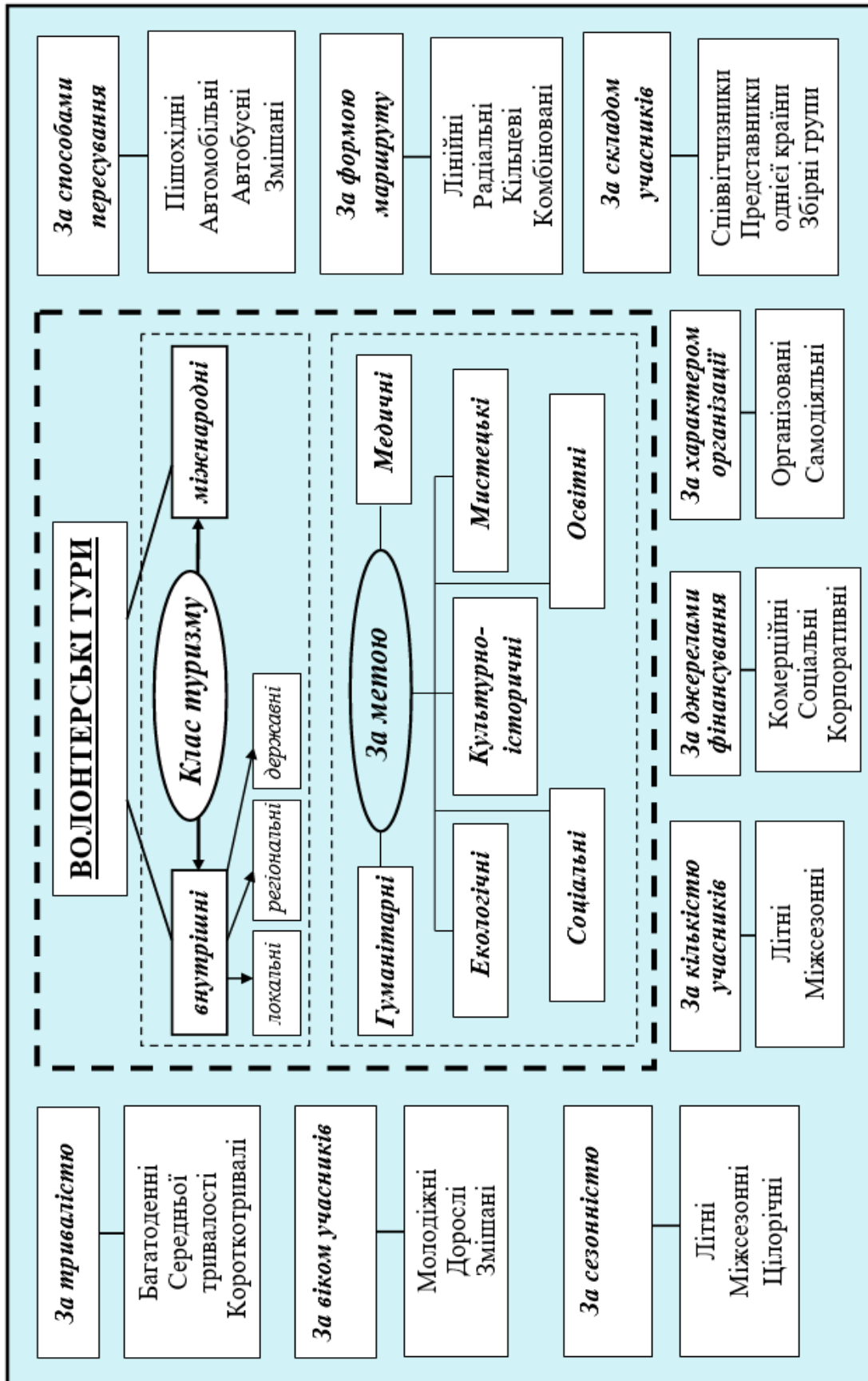

Рис. Ж. 1. Волонтерські тури у структурі туризму
(розроблено автором)

Таблиця 3.1. Порівняльний аналіз волонтерського та солідарного туризму (розроблено автором)

<i>Основні аспекти</i>	<i>Спільне</i>	<i>Відмінне</i>
Мета подорожі	Обидва види туризму спрямовані на співпрацю з місцевими спільнотами та підтримку їхнього розвитку.	Волонтерський туризм має за мету надання певних послуг або допомоги місцевим громадам, в той час як солідарний туризм акцентується на підтримці місцевих громад та локального бізнесу без фізичної допомоги.
Взаємодія з місцевими жителями	У обох випадках існує взаємодія з місцевими жителями, хоча форми цієї взаємодії можуть відрізнятися.	Учасники волонтерського туризму активно беруть участь у виконанні робіт або наданні послуг, тоді як у солідарному туризмі акцент робиться на вивченні культури, спілкуванні з місцевими жителями та підтримці місцевих підприємств.
Соціальний екологічний аспекти	Обидва види туризму покладають акцент на соціальний та екологічний добробут.	У волонтерському туризмі відвідувачі долучаються до фізичного виконання певних ініціатив, наприклад, висадка дерев. У солідарному туризмі це представлено участю в тематичних акціях або фінансовій підтримці.
Фінансування	Переважає бюджетний формат подорожей, хоча бувають і виключення.	Фінансування може відрізнятися, деякі організації можуть надавати певні послуги у волонтерському туризмі у обмін на волонтерську роботу, тоді як у солідарному туризмі учасники можуть платити за пакетні тури або використовувати альтернативні моделі фінансування.

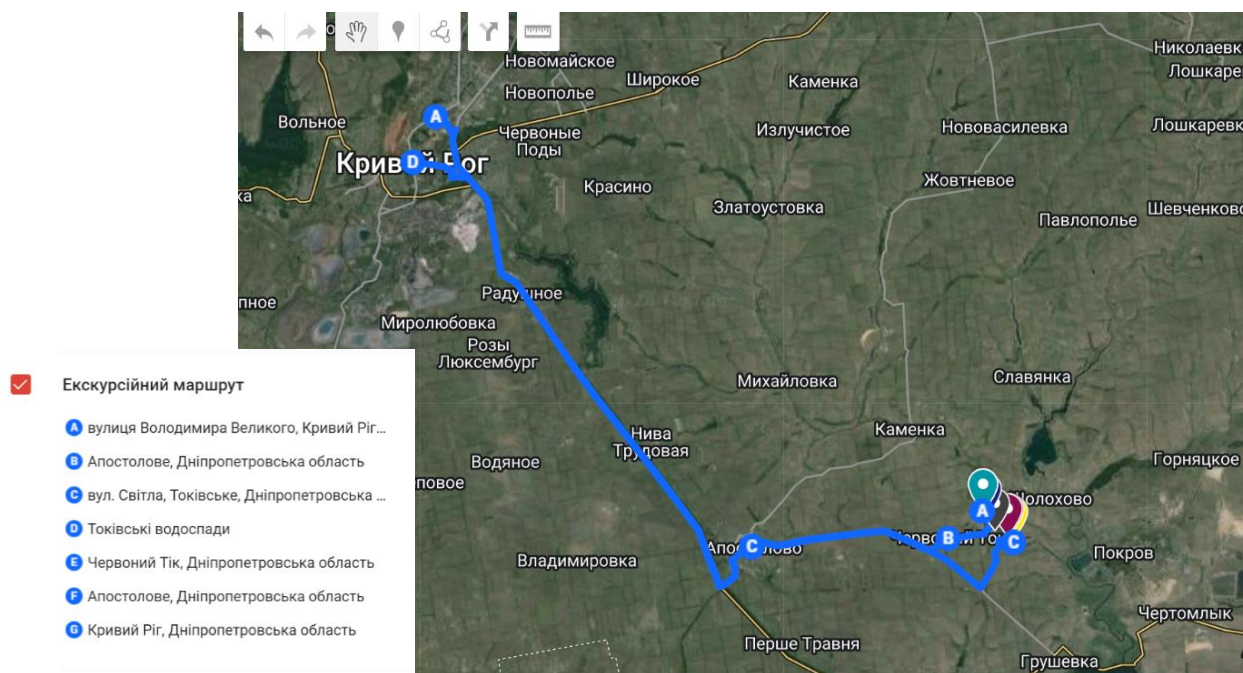

Рис. К.1. Фактори впливу на розвиток волонтерського туризму в Україні

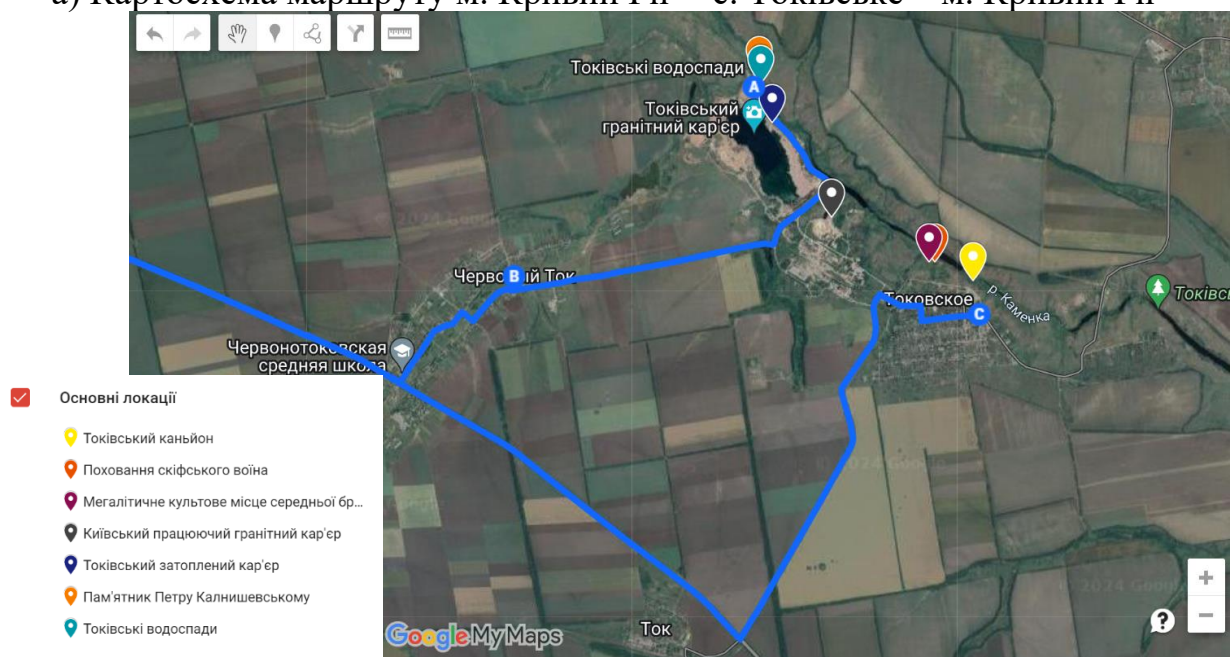
(розроблено автором)

Рис. Л.1. Проблеми волонтерської діяльності в Україні [36]

а) Картоschema маршруту м. Кривий Ріг – с. Токівське – м. Кривий Ріг

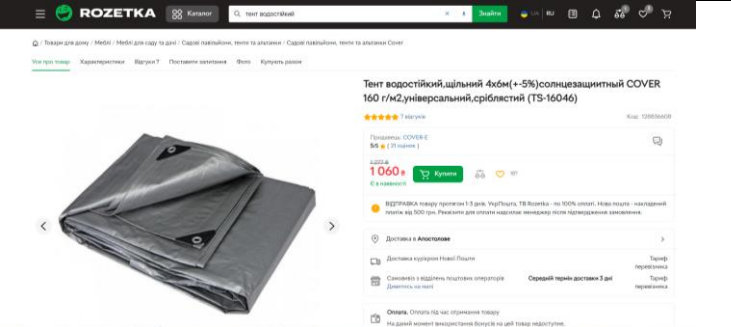
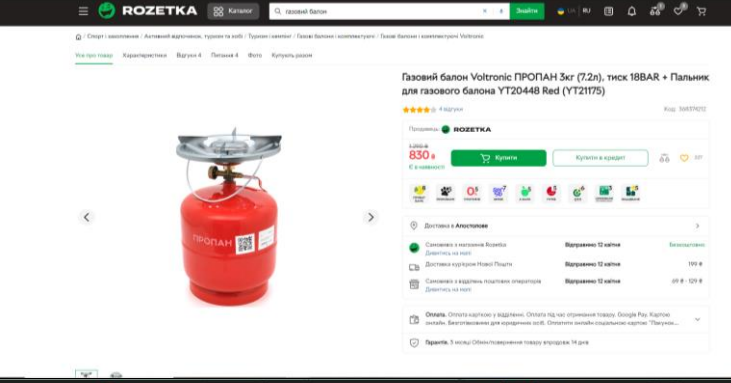
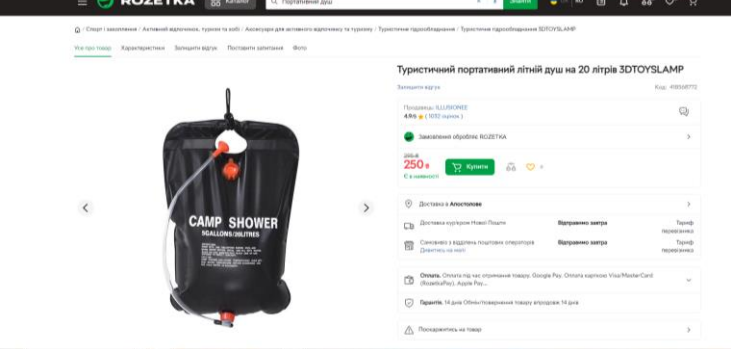
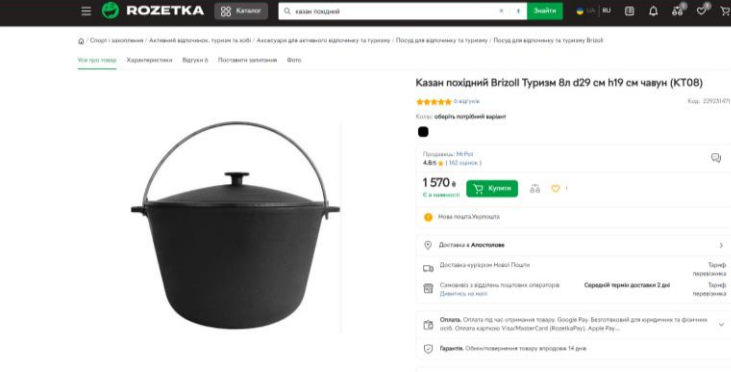
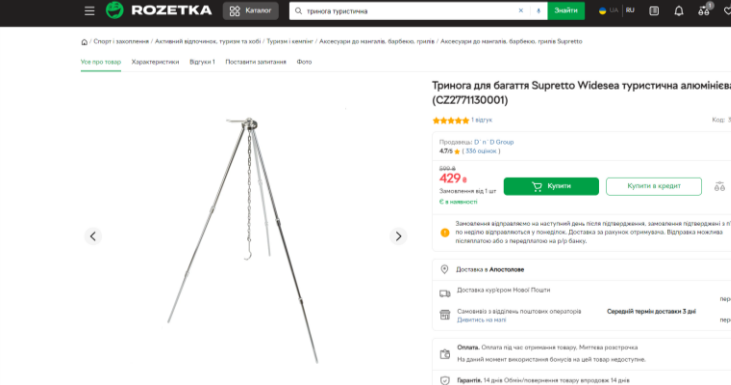

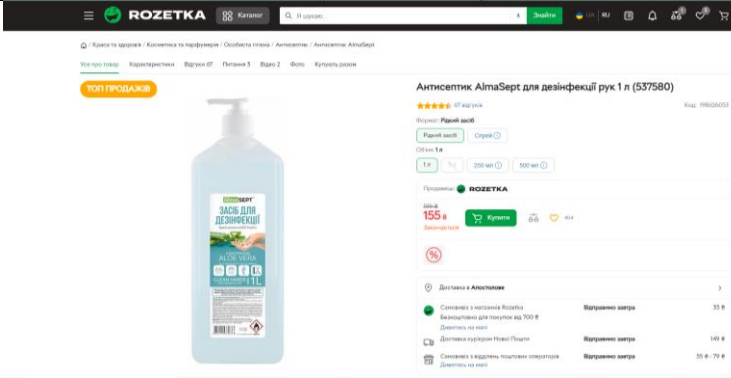
б) розташування локацій на території ландшафтного заказника «Кам'янський прибережно-річковий комплекс»

Рис. М. 1. Карти експерсійного маршруту реабілітаційного спрямування «Степові родзинки Апостолівщини» (розроблено автором у програмі Google Maps)

Таблиця Н. 1. Інвентар, який необхідно закупити для організації волонтерського кемпінгу
(здійснено автором за результатами запитів в інтернет-магазині «Розетка»)

Туристичне спорядження	Опис спорядження та вартість	Необхідна кількість	Необхідна сума для закупівлі, грн.
Палатка 2-місна		4	16672
Палатка 3-місна		4	19796
Спальний мішок демісезонний		20	12000
Каремат туристичний		20	5580

Тент від дощу та сонця		1	1060
Газовий балон		2	1660
Портативний душ		2	500
Ємність для води		2	3140
Тринога		2	858

<p>Антисептик</p>		<p>2</p>	<p>310</p>
<p>РАЗОМ</p>			<p>61576 грн.</p>

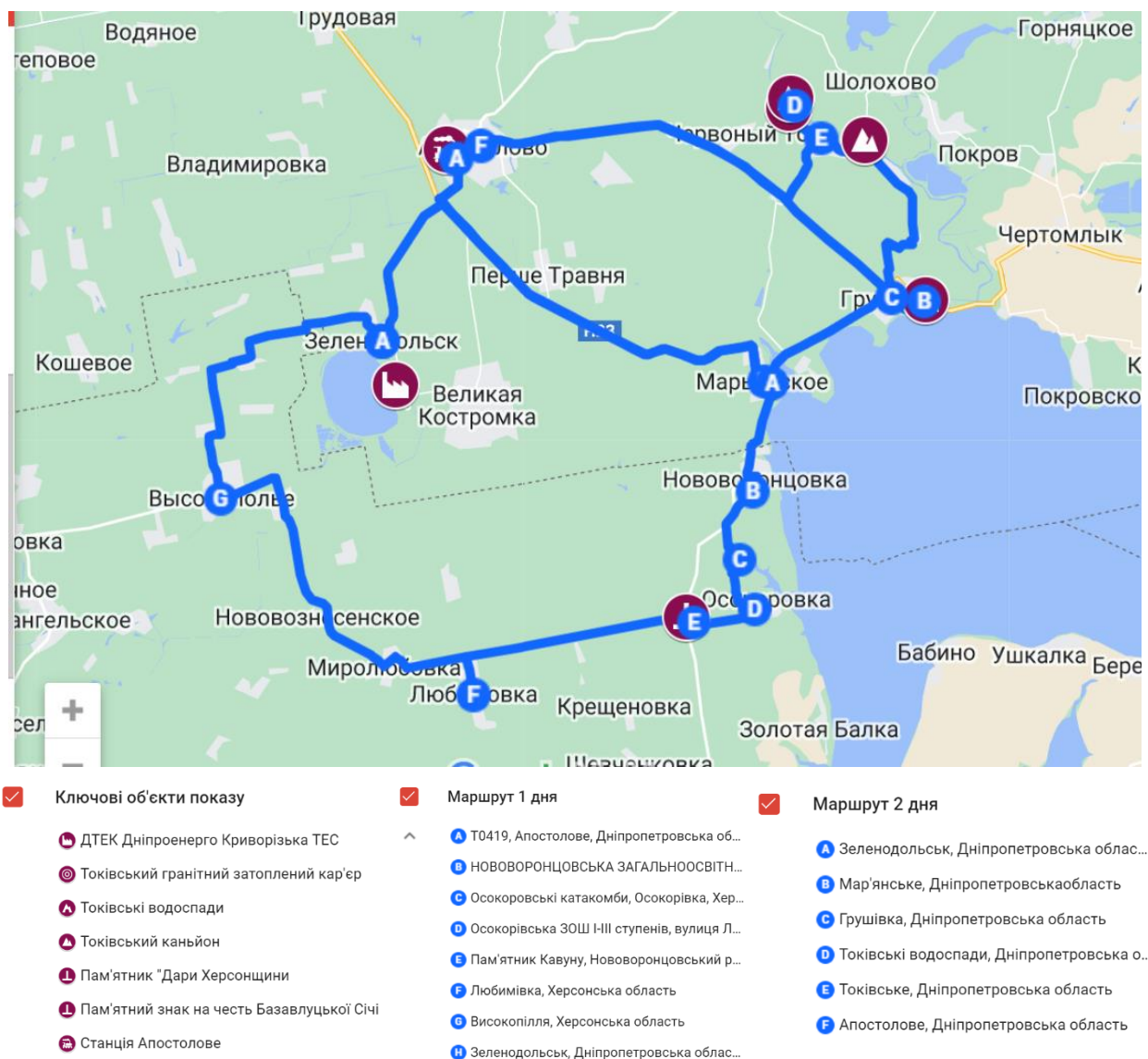

Рис. П. 1. Карти солідарного дводенного туру місцями пам'яті

«По дві сторони лінії фронту»

(розроблено автором у програмі Google Maps)

Таблиця Р. 1. Програма солідарного дводенного туру місцями пам'яті
«По дві сторони лінії фронту»

<i>Етап туру</i>	<i>Зміст етапу</i>	<i>Час</i>	<i>Кіломе траж</i>
1 день			
Прибуття на залізничний вокзал м. Апостолове	Зустріч з екскурсоводом, перехід до автобусу	7.47	
Сніданок	Сніданок в кафе «Мрія» за попередньо погодженим меню	8.20-9.20	
м. Апостолове – селище Нововоронцовка	Переїзд	9.20-10.00	33 км
селище Нововоронцовка	Огляд руїн Нововоронцівської школи. Перехід до узбережжя колишнього Каховського водосховища	10.00-11.00	
селище Нововоронцовка – с. Осокорівка	Переїзд до катакомб в селі Осокорівка. Огляд території покинутого рудника з видобутку вапняків.	11.00-11.10 11.10-12.00	6 км
с. Осокорівка	Проїзд територією села Осокорівка та показ наслідків військової агресії росії	12.00-12.20	6 км
с. Осокорівка – пам'ятник «Дари Херсонщини»	Переїзд до пам'ятника	12.20-12.30	6 км
Пам'ятник «Дари Херсонщини»	Огляд відомого пам'ятника, який після звільнення правобережної частини Херсонщини, став популярним завдяки «Кавуновому флешмобу»	12.30-13.00	
Пам'ятник «Дари Херсонщини» – с. Любимівка	Проїзд трасою Т2207, по якій у 2022 році проходила лінія фронту. Огляд наслідків військових дій.	13.00-13.20	16 км
Обід	Заїзд до с. Любимівка, обід у кафе за попередньої домовленості	13.20-14.20	
с. Любимівка – селище Високопілля	Оглядова екскурсія під час переїзду	14.20-14.50	23 км
селище Високопілля	Селище Високопілля засноване у 1869 році німцями і початково називалось Кронау. Огляд історичної пам'ятки млина Торліна. Ознайомлення з наслідками окупації. Фото поруч з лікарнею, над якою 4 вересня 2022 року було піднято прапор України в результаті звільнення селища.	14.50-15.30	

селище Високопілля – м. Зеленодольськ	Оглядова екскурсія під час переїзду	15.30-16.10	20 км
м. Зеленодольськ	Розміщення в готелі «Юнайтс».	16.10-17.00	
м. Зеленодольськ	Пішохідна екскурсія містечком. В теплий період року відпочинок на пляжі поблизу ставка-охолоджувача Криворізької ТЕС.	17.00-18.30	
Вечеря	Вечеря в кафе «Gastro bar Castle»	18.30-20.00	
Вільний час		3 20.00	
2 день			
Сніданок	Сніданок в готелі «Юнайтс»	7.30-8.30	
м. Зеленодольськ – с. Грушівка	Переїзд	8.30-9.30	35 км
с. Грушівка	Огляд наслідків екологічної на знищеному Каховському водосховищі. Відвідування місця розташування колишньої Базавлуцької січі.	9.30-10.30	
с. Грушівка – с. Токівське	Переїзд	10.30-11.00	14 км
с. Токівське	Відвідування ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Кам'янський прибережно-річковий комплекс», що включає: Токівські водоспади, Токівський каньйон, гранітний діючий кар'єр, мегалітичне культові місце середньої бронзи, пам'ятні знаки: останньому кошовому отаману Запорізької Січі – Петру Калнишевському, запорозьким козакам, на місці поховання скіфського воїна.	11.00-13.30	
Обід	Обід в Музеї-корчмі в с. Токівське	13.30-15.00	
с. Токівське – м. Апостолове	Переїзд	15.00-16.05	25 км
м. Апостолове	Огляд наслідків ракетних ударів по місту 22 липня 2022 року	16.05-17.00	
м. Апостолове	Вільний час	17.00-18.15	
Залізничний вокзал м. Апостолове	Збір на вокзалі та від'їзд з міста	18.15-18.39	
РАЗОМ		34 годин 52 хвилини	184 км

Таблиця С.1. SWOT-аналіз розвитку волонтерського туризму в прифронтових регіонах (розроблено автором)

(S) Сильні сторони	(W) Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Низька капіталоємність створення послуг волонтерського туризму. 2. Невелика ціна даних волонтерських турів для туристів. 3. Наявність споживчого попиту на волонтерські тури. 4. Наявність широких можливостей впровадження різноманітних волонтерських програм. 5. Неординарність волонтерського формату подорожей. 6. Сприятливе ставлення суспільства до волонтерства. 7. Наявність природних та культурних ресурсів, що можуть бути основою реалізації різноманітних волонтерських проектів. 8. Вільна ніша волонтерських турів на туристичному ринку України. 9. Широкі можливості співпраці з різноманітними міжнародними волонтерськими організаціями. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Волонтерські тури можуть стикатися з обмеженими фінансовими ресурсами, що ускладнює їхнє розвиток і масштабування 2. Високий рівень небезпеки прифронтових регіонів. 3. Недостатньо інформації про волонтерські можливості для туристів, що призводить до низького попиту. 4. Недостатній рівень забезпеченості туристичною інфраструктурою в прифронтових регіонах. 5. Відсутність сформованої культури організації волонтерських турів. 6. Низька пропозиція волонтерських турів та поінформованість населення про волонтерські туристичні програми. 7. Наявність в певній частині суспільства недовіри до волонтерської діяльності. 8. Незадовільний стан доріг у прифронтових регіонах. 9. Складність залучати до волонтерських турів сімей з маленькими дітьми та літніх людей.
(O) Можливості	(T) Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток соціальної та туристичної інфраструктури, розрахованої на різні категорії туристів. 2. Поступове формування культури волонтерського туризму. 3. Впровадження волонтерських турів надасть змогу реалізовувати проекти різного спрямування (освітні, екологічні, інфраструктурні) в тих чи інших прифронтових громадах. 4. Використання провідного світового досвіду в процесі становлення волонтерського туризму. 6. Можливість розробляти волонтерські тури без прив'язки до наявної інфраструктури. 7. Удосконалення законодавчо-нормативної бази з даного питання. 8. Продукування нових пропозицій на туристичному ринку прифронтових регіонів. 9. Залучення молоді та студентів до волонтерських програм може допомогти розширити аудиторію і популяризувати цей вид туризму 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Безпечові заходи та обмеження щодо пересування територією прифронтових територій України. 2. Недосконалість законодавчої бази, яка стосується регулювання волонтерської діяльності в Україні. 3. Нерегулярність та непрогнозованість такого формату туризму. 4. Нестача кваліфікованих кадрів в прифронтових громадах, які б розвивали волонтерський туризм. 5. Волонтерські програми можуть конкурувати з іншими видами туризму, що вимагає ретельного розроблення стратегій просування. 6. Різниця у культурних чи соціальних звичаях може ускладнити спілкування та співпрацю між волонтерами та місцевим населенням. 7. Політичні конфлікти та нестабільність у деяких регіонах можуть негативно вплинути на розвиток волонтерського туризму.

Таблиця С.2. SWOT-аналіз розвитку солідарного туризму в прифронтових
регіонах

(розроблено автором)

<i>(S) Сильні сторони</i>	<i>(W) Слабкі сторони</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Хоч і сумна, однак світова слава деяких прифронтових локацій України. 2. Широка варіація цінової політики турів солідарної тематики для туристів. 3. Висловлена на всеукраїнському та міжнародному рівні готовність туроператорів взяти туристів до прифронтових регіонів у повоєнний період. 4. Новизна подорожей у форматі солідарного туризму. 6. Висока зацікавленість мешканців прифронтових територій у прийомі туристів. 7. Наявність природних та культурних ресурсів, що можуть викликати інтерес туристів, окрім локацій, пов'язаних з війною. 8. Солідарний туризм здатний привернути тих, хто цікавиться соціальними та гуманітарними питаннями. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Небезпечність прифронтових територій для відвідування в даний момент. 2. Недостатній рівень забезпеченості туристичною інфраструктурою в прифронтових регіонах. 3. Відсутність пропозицій турів до прифронтових регіонів на даний момент і невизначеність стосовно того, коли дані тури набудуть актуальності. 4. Наявність в певної частки суцільних депресивних настроїв та неготовність толерантно приймати туристів. 7. Незадовільний стан доріг у прифронтових регіонах.
<i>(O) Можливості</i>	<i>(T) Загрози</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Солідарний туризм сприяє розвитку місцевих громадських проектів, ініціатив та крафтового виробництва. 2. Розвиток соціальної та туристичної інфраструктури, розрахованої на різні категорії туристів. 3. Продукування нових пропозицій на туристичному ринку прифронтових регіонів. 4. Отримання додаткових фінансових надходжень до бюджетів громад, які можна використати на подальше підвищення привабливості даних територій. 5. Створення нових робочих місць та, відповідно, зниження рівня безробіття. 6. Партнерство з неприбутковими організаціями та громадськими ініціативами може стимулювати розвиток солідарного туризму. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Безпечові заходи та обмеження щодо пересування територією прифронтових територій України. 2. Нестача кваліфікованих кадрів в прифронтових громадах, які здатні за високими стандартами обслуговувати відвідувачів. 3. Психологічна неготовність місцевих жителів примати закордонних відвідувачів. 4. Інші регіони можуть пропонувати більш розвинені туристичні послуги та інфраструктуру, конкуруючи з прифронтовими регіонами. 5. Негативне медійне враження про прифронтові райони може вплинути на популярність солідарного туризму в цих регіонах та подальше формування їх іміджу

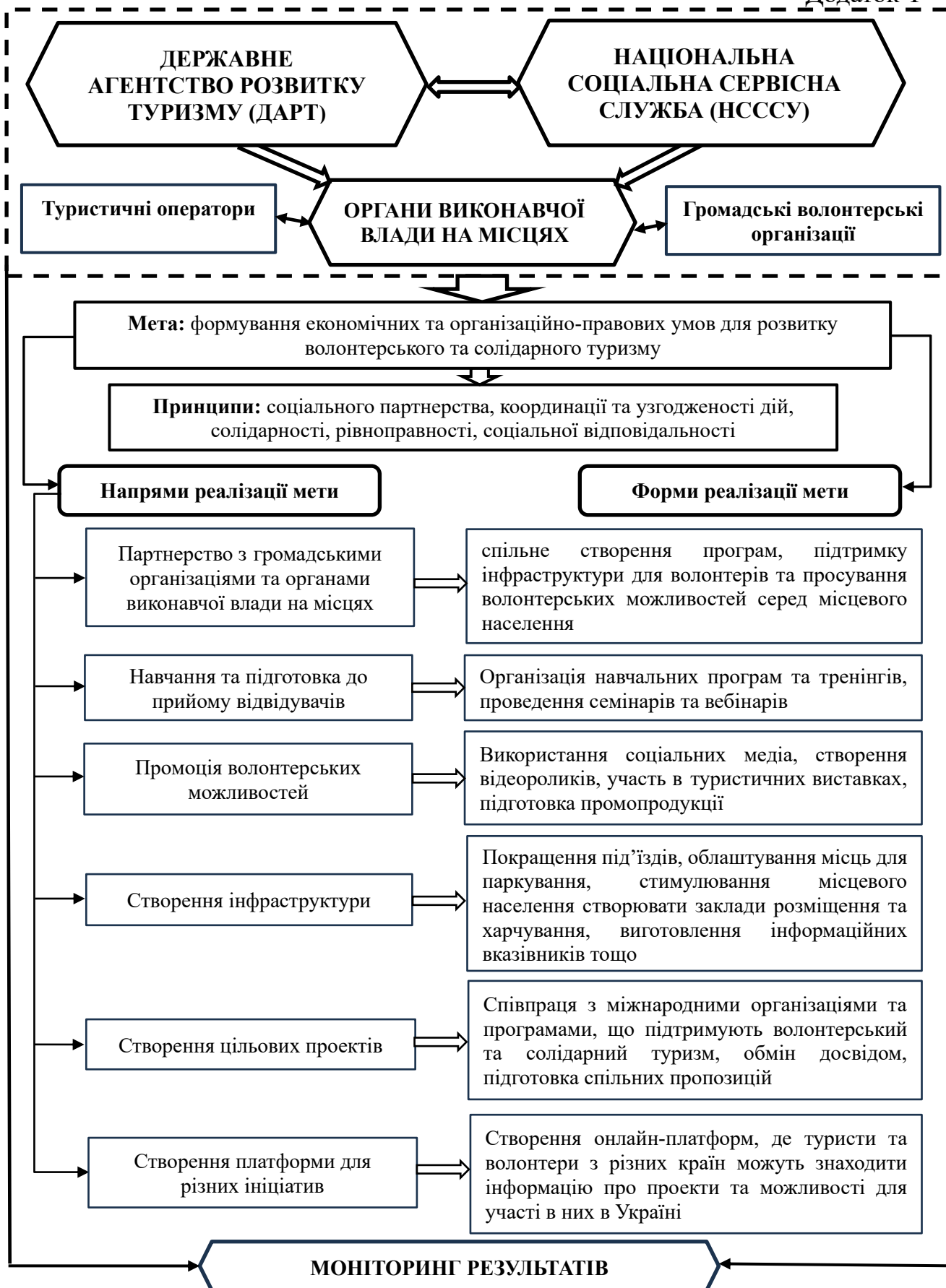

Рис. Т. 1. Механізм забезпечення функціонування волонтерського туризму
(розроблено автором)